Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012 Jana Bruněva

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Téma dětství v poezii Mariny Cvetajevové v období do emigrace

Jana Bruněva

Katedra rusistiky a lingvodidaktiky Pedagogické fakulty

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Antonín Hlaváček

Studijní program: Učitelství pro střední školy (Nj-Rj)

2012

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉHO ÚKOLU

akademický rok 2011/2012

Jméno a příjmení studenta: Jana Bruněva

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: NJ – RJ

Název tématu v českém jazyce: Téma dětství v poezii Mariny Cvetajevové v období do emigrace

Název tématu práce v anglickém jazyce: Topic childhood in the Marina Tsvetaeva's poetry in the period till the emigration

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Antonín Hlaváček

Vedoucí katedry: PhDr. Radka Hříbková, CSc.

Předpokládaný rozsah diplomové práce: 65 stran

Akademický rok vypsání práce: 2009/2010

Předběžný termín odevzdání práce: 13.4.2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „Téma dětství v poezii Mariny Cvetajevové v období do emigrace“ vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum: 10.4.2012 Jana Bruněva

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala lidem, kteří mi pomáhali a podporovali mě při psaní mé diplomové práce. Hlavně bych touto cestou vyjádřila poděkování panu doktorovi Antonínu Hlaváčkovi za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat paní doktorce Zuzaně Liptákové za vstřícnost a pomoc při získávání potřebných informací.

NÁZEV:

Téma dětství v poezii Mariny Cvetajevové
v období do emigrace

AUTOR:

Jana Bruněva

VEDOUCÍ PRÁCE:

PaedDr. Antonín Hlaváček

ABSTRAKT:

Cílem mé diplomové práce je představit podobu dětství v poezii Mariny Cvetajevové a to prostřednictvím jejích básní, které jsem pečlivě pročetla. Zaměřila jsem se přednostně na poezii z období autorčiných nejranějších tvůrčích let až po její emigraci. Toto období literární činností Mariny Cvetajevové bylo velice plodné a pestré svou tématikou, formou, slovní zásobou nebo rytmikou veršů. Svým bádáním bych chtěla zjistit, jak velký vliv mělo vlastní prožité dětství básnířky na její tvorbu a zda se tyto motivy vyskytují v celém mnou vybraném tvůrčím období Mariny Cvetajevové, nebo jen v určité jeho části. K tomuto účelu jsem prostudovala také odbornou literaturu, která chronologicky spojuje jednotlivé básně s reáliemi z autorčina života.

KLÍČOVÁ SLOVA:

dětství, poezie, motiv, Marina Cvetajevová

TITLE:

Topic childhood in the Marina Tsvetaeva's poetry
in the period till the emigration

AUTHOR:

Jana Bruněva

SUPERVISOR:

PaedDr. Antonín Hlaváček

ABSTRACT:

My thesis aims at presentation of the form of childhood in the poetry by Marina Tsvetaeva, namely by means of her poems, that I have carefully read through. I have aimed primarily at the poetry from the period of the authoress' earliest creative years up to her emigration. This period of her literary activity was very fruitful and very varied as to its topics, form, vocabulary or metrics. I should like to find out by my investigation, how her own childhood influenced her creative activity and whether these motives are present in the whole creative period of here, I have chosen, or only in its particular part. Therefore I have examined also the special literature, which connects chronologically individual poems with realities of authoress' life.

KEYWORDS:

childhood, poetry, motive, Marina Tsvetaeva

OBSAH

1. ÚVOD.....5
2. FENOMÉN DĚTSTVÍ V LITERATUŘE.....7
3. MARINA CVETAJEVOVÁ.....9
3.1. **Dětství Mariny Cvetajevové**.....13
4. ROZBOR BÁSNÍ.....18
4.1. **Rané básně 1908 – 1912**.....18
4.1.1. **«Вечерний альбом»**.....18
4.1.2. **«Волшебный фонарь»**.....24
4.2. **1913 – 1915**.....29
4.2.1. **«Из двух книг»**.....29
4.2.2. **«Юношеские стихи»**.....29
4.3. **1916 „Poslední rok starého světa“**.....35
4.4. **1917 – 1920 „Začátek konce“**.....40
4.5. **1921 – březen 1922**.....47
5. ZÁVĚR.....54
6. РЕЗЮМЕ.....57
7. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....59
8. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1. ÚVOD

Dětství je výjimečným obdobím lidského života, které má zásadní vliv na další vývoj člověka. Je to fáze života, kdy jsme ještě nesamostatní a velmi zranitelní, ale zároveň bývá toto období pro mnohé tvůrce velmi inspirující pro svou (sice někdy jen zdánlivou) bezstarostnost a nárok na snový pohled na svět.

S tématem dětství se v knihách setkáváme opravdu často, ve všech žánrech, ve všech jazycích, v moderní i klasické literatuře. Také proč ne, jedná se o bohatý zdroj tvůrčí inspirace, o období lidského života s nepřeberným množstvím zážitků a vjemů, které formují naše budoucí dospělé já. Různé vzpomínky z dětství v nás obvykle zůstávají až do konce života, vybavujeme si je v jeho průběhu spontánně – někdy bývají vázány na povědomou vůni, chuť, melodii, oslovení… a nebo záměrně, třeba z nostalgie, abychom se utišili v nejistém období života. Věřím, že ne jinak tomu bylo i v životě Mariny Cvetajevové, jejímuž dílu bych se chtěla v této práci věnovat.

Dané téma jsem si vybrala záměrně, nejen proto, že se mi zdálo nevšední a zajímavé, ale i pro svou „stálou aktuálnost“ tématu – dětství bylo, je a navždy bude součástí lidského života. Náš život pokaždé začíná narozením, a tedy i dětstvím, ale kdy přijde konec je nám zcela neznámé. Tak nás naše dětství a vše co tehdy prožijeme ovlivňuje na celý další život a pokud nestihne ovlivnit přímo nás, zpravidla zapůsobí na naše nejbližší okolí. Je jenom dobře, že společnost v průběhu času změnila svůj postoj v hodnocení důležitosti tohoto období života a věnuje mu již patřičnou pozornost.

Tvorba Mariny Cvetajevové je nesmírně bohatá, věnovala se především poezii – jak zmiňuje Jiří Honzík v doslovu knihy „Básník a čas“ – v archivu autorčiny dcery Alji v Moskvě je uchováno kolem tisíce básní, sedmnáct poém a osm veršovaných dramat a přitom ani zde není kompletní literární pozůstalost této velké básnířky. Marina Cvetajevová psala poezii, prózu – autobiografickou, memoárovou, nebo literárněhistorickou, také literární kritiky a v neposlední řadě se podařilo shromáždit velké množství jejích dopisů a také deníkových zápisků. Já bych se chtěla zaměřit na její básně. Pokusím se v nich najít motivy dětství – vzpomínky na její dětství, na dětství jejích dětí, charakterizovat její představy o dětství a všechny tyto zmínky chronologicky seřadit a porovnat jejich emocionální zabarvení. Také se tyto básně pokusím zařadit do dobového kontextu, tedy ozřejmit události, na něž byly reakcí a naopak zjistit, jakou případnou reakci tyto básně ve společnosti a nebo i v okruhu nejbližší rodiny vyvolávaly. Za tímto účelem se hodlám seznámit s básněmi, které autorka napsala za dobu, kdy byla ještě dítě až po svůj odjezd do emigrace a následně udělat výběr těch, které nejlépe vystihují podstatu mnou zpracovaného tématu. Také hodlám prostudovat

nezbytné množství dobových a biografických materiálů a postupně vyvozovat patřičné závěry.

Ačkoli jsem ve Slovanské knihovně v Praze objevila až překvapivě velké množství literatury věnované životu a dílu Mariny Cvetajevové, k mému velkému údivu jsem tam nenašla mnoho takové, která by se zabývala konkrétně tématem dětství v tvorbě Cvetajevové. Zmínky o dětství jsem sice našla v některých publikacích, ale především jako součást rozboru jiných témat, například studie s názvem «Деревья в поэтическом мире Цветаевой» od Olgy Revzinové, [10] se zabývá tématem dětství pouze, když si všímá s jakými stromy si své dětství Marina Cvetajevová asociuje (topol a jeřabiny). V jiné publikaci, stávající ze souboru esejí a referátů [12], jsem nalezla studii spojující prvky dětství v literatuře napsané Cvetajevovou s fenoménem dětských her. Ve stejné knize jsem objevila několik odkazů na sbírky básní s motivy mateřství, avšak ani tyto studie se pro mé téma příliš nehodily především proto, že zcela opomíjejí poezii Mariny Cvetajevové. Ve výsledku mi tyto tištěné, v Praze dostupné zdroje poskytly jen malou informační podporu. Větší důležitost v tomto smyslu sehrály internetové informační zdroje. Na internetových stránkách „dommuseum.ru“ je možno stáhnout si sborníky statí z cvetajevovských konferencí, což se mi jeví jako velmi užitečná, a ve výsledku i přínosná, skutečnost. Například ve sborníku ze šesté mezinárodní naučno-tématické konference s názvem „Борисоглебье Марины Цветаевой“ jsem nalezla stať s názvem „Фабула Становлениа. Поэт и время“ od Е.В.Сомовой, která se také věnovala tématu dětství v tvorbě Mariny Cvetajevové. Nebo v tomtéž sborníku je stať od А.В.Флори pojednávající o rané lyrice Cvetajevové, kde též nalezneme rozbor dětských motivů. Podobné statě jsem našla i v některých jiných publikacích z těchto konferencí, ovšem i tak jsem se musela spolehnout převážně na vlastní bádání v této oblasti.

Pro lepší přehlednost a orientaci hodlám práci rozdělit do jednotlivých kapitol a podkapitol, přičemž název každé z nich by měl odpovídat také její pointě. Po tomto stručném úvodu bude následovat kapitola o tématu dětství v literatuře obecně. Další kapitola bude pojednávat o životě Mariny Cvetajevové a o jejím významu v kontextu světové i ruské literatury. Po tomto oddílu najdeme podkapitolu o samotném dětství Mariny Cvetajevové. V další části své diplomové práce se budu zabývat rozborem jednotlivých básní, které budou chronologicky rozděleny tak jak vznikaly a jak byly roztříděny do jednotlivých sborníků. V závěru bych chtěla informovat o postupu a metodách své práce a pokusit se najít odpovědi na stanovené otázky.

2. FENOMÉN DĚTSTVÍ V LITERATUŘE

Dvacáté století bývá také nazývané stoletím dítěte, neboť úplně přijalo vlivy vývoje v oblasti chápání dětství z předchozích dvou století a začalo vnímat potřeby dítěte a jeho prožívané dětskosti, přičemž došlo k významné změně společenské mentality – k přijetí dětství jako samostatné plnohodnotné fáze života člověka, což se plně odrazilo i v literatuře. Jak píše Radka Hříbková ve své publikaci zabývající se tématem dětství v tvorbě Dostojevského [5], předmětem soustředěného psychologického studia se svět dítěte stal až ve 30. letech dvacátého století. Neznamená to ovšem, že by do té doby se dítě v literatuře nezobrazovalo vůbec. V antice, ve středověku i v renesanci nalézáme dětské motivy, jen ještě nebylo dítě námětem k samostatnému zpracování. Jeho zobrazení mělo často kanonizovanou podobu, mělo vyvolat citovou reakci nebo pouze plnilo zábavnou funkci.

Společenský vývoj k pochopení lidského raného věku podstatně ovlivnilo osvícenství a názory francouzského filozofa J.J.Rousseaua, který žil v osmnáctém století. V jeho pojetí dětství poprvé není pouhou přípravou k dospělosti, ale má svou vlastní hodnotu, a tak děti mají podle něj být nejprve dětmi – přirozenými, citovými a „osvobozenými“, než se stanou dospělými. V tomto období dochází také ke změnám v pochopení co je podstatou rodiny, prodlužuje se období dětství, zavádějí se školy, zintenzivňuje se zájem o otázky výchovy.

V devatenáctém století došlo k obrovskému posunu v rozvoji techniky a společenských věd, což přirozeně vedlo k dalšímu pokroku i v oblasti sociálních otázek a pojetí dětství. „Zájem o dětství se objevuje rovněž tam, kde si autoři začínají klást otázku o podstatě člověka, o příčinách utváření lidské osobnosti, jejích postojů a životní orientace. Zobrazení dítěte je tak těsně spjato s ideou vývoje, která v devatenáctém století ovládla myšlení evropského člověka, a s objevem determinace lidské osobnosti. Tyto principy se plně rozvinuly v realistické literatuře. Její představitelé zkoumají psychiku dítěte, její odlišnosti od psychiky dospělých, zvláštnosti dětského myšlení, postavení dítěte ve společnosti, otázky socializace dítěte, vlivu výchovy a společenských vztahů na charakter a osobnost dítěte…“ [5, str.9]

Dítě si tak v literatuře vydobylo plnoprávné postavení až poté, co literatura objevila jako předmět zobrazení lidský charakter, vstřebala do sebe ideje osvícenství a prošla obdobím zvýšené citovosti preromantismu a jeho touhou po přirozeném životě.

O světě dětí píše mnoho světových autorů nevyjímaje těch ruských. V poznávání světa malých a v odhalování problémů souvisejících s jejích vývojem se angažovala celá řada ruských autorů světového formátu – Tolstoj, Turgeněv, Dostojevskij, Čechov, Gorkij, Andrejev, Bunin, Grin, Platonov, Ajtmatov, Nabokov…

Pojetí dětství v ruské literatuře se u jednotlivých spisovatelů poměrně liší, což se nejvíc odráží ve volbě autora na co klade největší důraz při zobrazování dítěte – zda na sociální postavení dítěte, které mělo často burcovat vědomí společnosti – děti žebrající, bez domova, sirotci, děti týrané, donucené pracovat jako dospělé… nebo na jeho fyziologické črty, ve kterých často dominuje motiv dětské nevinnosti a bezbrannosti a kde hraje také důležitou roli věk popisovaného dítěte. Dále pak do jaké míry se autor zaměřuje na popis prostředí a doby, ve které dítě vyrůstá, nebo na sám proces formování jeho osobnosti. Mnoho umělců klade důraz na zobrazení psychologických črtů dítěte – motiv vlivem prostředí předčasně vyzrálých dětí, ale také dětská citovost, nespoutaná obraznost a snění nebo motiv dítěte jako „čisté duše“, ještě nezkažené a upřímné.

Pojetí dětství ovlivňuje u spisovatele i míra autobiografičnosti a s tím také související časový odstup vyprávění. Užití tzv. ich-formy zesiluje tento subjektivní aspekt. Ale abychom nalezli tyto autobiografické prvky, nestačí se spolehnout pouze na užití ich-formy, musíme o daném autorovi toho mnoho vědět, je třeba důkladnějšího studia jeho života.

Z toho všeho vyplývá, že autorovo stanovisko k dané problematice se nejlépe specifikuje, když pochopíme, které z daných hledisek je pro něj výchozí a když pečlivě prostudujme jeho životopis. Tento postup jsem proto zvolila i při psaní své diplomové práce.

3. MARINA CVETAJEVOVÁ

„Как мало прожито и как много пережито!“ [7, str.8] Tak by se dal charakterizovat život Mariny Cvetajevové.

„Marina Cvetajevová patří k nejzajímavějším a málo známým velkým zjevům ruské literatury… Její verše jsou energické, tvrdé a mužné, mluví k nám z nich povaha tvrdá a vášnivá, silná a nesmiřitelná, přímá až do krutosti – k sobě i k jiným, ale především k sobě.“ [1, str. 56] Takto se o básnířce píše v publikaci z roku 1964, ovšem v současnosti se věci mají trochu jinak a jméno Mariny Cvetajevové již dávno není málo známé, avšak stále platí, že ve světě literatury patří k těm nejzajímavějším osobnostem.

„Básnířka Marina Cvetajevová je složitá, těžko pochopitelná osobnost. Emigrace ji nechápala a možná se nechápala ani ona sama. Avšak ona to o sobě věděla. Tušila, že zase všechny pohorší, že nad ní opět budou moralisticky vrtět hlavou, ale jakoby nemohla nejít proti proudu.“ [3] „Její nejvlastnější vyjádření lásky je hlučné a rozmáchlé, příliš monumentální, neuměřené na tehdejší vkus. A tak, čím víc dává poznat tvář, tím míň je vítaná. *‚V emigraci mě nejdřív (neuváženě!) tisknou, pak se včas vzpamatují a odstraní mě z oběhu, jakoby vyciťovali něco cizího, tamějšího. Obsah je jako náš, ale hlas – tamodtud!‘* Spory a nepochopení rostou. Je obviňována z hysterie a ukoktanosti. Z redakcí mimo jiné píší: ‚Vy, kdysi básník z Boží milosti, buď vědomě sama sebe mrzačíte, nebo vodíte publikum za nos.‘ Erenburg o její rozporuplnosti píše: ‚Spojovala v sobě staromódní zdvořilost i buřičství, pietu k harmonii i lásku k duševnímu zadrhávání, krajní hrdost i prostotu. Její život byl propletencem prozření a omylů.‘… Se žádným ze starých pořádků, jak bylo mnohými řečeno, ji nesvazovalo nic.“ [2. str.18, 19].

Život básnířky Cvetajevové by se dál chápat jako celé dějiny. Jediné, co zůstává v jejím životě stálé, je její poezie – nepřetržitý proud metafor, nekonečný rytmus, zvukové experimenty. „Poezie M. Cvetajevové, vznikající za velmi těžkých podmínek, nese tytéž znaky neústupnosti, tvrdohlavé samostatnosti, úporného směřování k cíli, děj se co děj, jako její autorka. Je naprosto svébytná a originální… Poezie M. Cvetajevové je velmi náročná a těžko přístupná, proto nenašla nejen odezvu v širokých čtenářských vrstvách, ale ani pokračovatele z řad básníků.“ [1, str.56, 57]

Marina Ivanovna Cvetajevová se narodila 26.9.1892 v Moskvě v rodině univerzitního profesora Ivana Vladimiroviče Cvetajeva, ředitele prvního veřejného muzea v Moskvě, a Marie Alexandrovny Meinové, pianistky polsko-německého původu. Vyrůstala v materiálním blahobytu a vysoce kulturním prostředí. První sbírku, ani symbolistické, ani akméistické „Večerní album“, vydala v roce 1910 – a dočkala se vlídného přijetí od Vološina i Gumiljova,

ne tolik od Brjusova. „Ze všech uměleckých skupin a směrů měla nejblíže k futuristům, k jejich formotvornému snažení, a především k Chlebnikovovým pokusům v oblasti básnické fonetiky a etymologie.“ [1, str.57] Básník Max Vološin byl jejími básněmi nadšen a dokonce ji pozval na Krym, do Koktebelu – a zde se roku 1911 seznámila a zanedlouho poté i zasnoubila se studentem Sergejem Efronem, mužem, který se jí stal zdrojem krátkého štěstí, ale také bohužel dlouhého utrpení. Když se tenkrát setkali, Sergejovi bylo teprve osmnáct let, byl o rok mladší než Marina. Velmi pěkný mladík, úplný sirota, neboť když zemřel jeho otec, matka spáchala sebevraždu. Přirozeně Marinu velice přitahoval, vášnivě se do něj zamilovala a do roka se vzali. Člověk by předpokládal, že taková románová láska znamená i věrnost, ne však pro Marinu Cvetajevovou. Její temperament, který se tolik odráží v básních se naplno projevoval i v milostných záležitostech. Měla mnoho milenců a snad dokonce i milenek, ale svého muže milovala a vždy se k němu vrátila. Byla prostě svá a neváhala si vzít to, po čem toužila.

Roku 1914 odchází Efron na frontu první světové války a odtud pak do Dobrovolnické armády. Cvetajevová žije léta sama se dvěma malými dcerami na půdě moskevského činžáku. Její otec už zemřel, nikdo ji nepodporoval. Zoufalá básnířka, stejně jako ostatní Moskvané, žila v nesmírné bídě, rozprodávala majetek a svůj nádherný nábytek používala k vytápění. Ačkoliv to byly hrozné časy, napsala téměř tři sta básní. V době hladomoru se projevil její zvláštní vztah matky k dětem – zatímco svou starší dceru milovala, na mladší jí už tolik mateřského citu nezbývalo a tak udělala tato spisovatelka velmi špatné rozhodnutí – neboť neměla dost jídla, umístila obě děti do sirotčince v domnění, že se tam o ně přece jenom lépe postarají. Když pak starší dcera z hladu onemocněla, vzala ji domů, ale mladší tam nechala. O tři měsíce později dvouletá Irina hlady zemřela.

Efron byl po válce nezvěstný. Ozval se až roku 1922 – válku přežil a žil nyní v Berlíně, kam roku 1922 Cvetajevová s dcerou Ariadnou směla také odjet. V Berlíně vydala čtyři sbírky veršů, napsané za občanské války, ale nebyla tu spokojená, a celá rodina odjíždí ještě téhož roku do Prahy.

Zda se Cvetajevové v Čechách líbilo, je otázkou, na kterou si bohužel musíme odpovědět, že nikoliv. „Dnes ji vidíme jako největšího básníka ruské Prahy, ale tehdejší ruská kolonie (s výjimkou Marka Slonima) ji mezi sebe nepřijala. Zůstávala na jejím okraji, jiná než všichni. ‘Jinak žijící‘, neboť udržující různá ‚podezřelá přátelství‘ – a Cvetajevová, která se neuměla bránit citu a ani nevěděla, proč by se mu měla bránit – vrhala se do každé nové vášně s urputností, s beraní hlavou, již si nelze znovu a znovu nerozbít. ‚Jinak píšící‘, neboť místo nastupujícího klasicismu – jako jediná v celé emigrační poezii – pokračuje v poetických

experimentech. Stávalo se, že při anonymních konkurzech byly její verše vyřazovány hned zpočátku...“ [3]

Měli zde těžký život, stále trpěli nedostatkem peněz, ale co se poezie týče, múzy Marinu nikdy neopustily, ba naopak – pražská léta znamenají její básnický zenit. V Praze, přesněji v pražských satelitech Všenorech, Jílovišti a Mokropsech, vznikají kromě mnoha veršů i její nejkrutější a nejláskyplnější poémy: „Poéma Hory“ a „Poéma Konce“ (obě 1924) a také větší část poémy „Krysař“ (1925).

Tyto poémy nejde označit pouze jako „ženskou poezii“, to je neodpustitelně málo. Je to příběh, z něhož se snaží, ale nemůže básnířka vykřičet, její vyrovnávání se s tragicky končícím milostným vztahem… zarputilé výkřiky, nedopovězené otázky, náměsíčné dialogy, je to všechno jiné než pouhá „milostná poezie“. Ona „hora“, která je svědkem „hoře“, je Petřín, a ten stínový, do mlhy nebytí rozplývající se muž byl Konstantin Rodzevič[1].

Česká kultura o Marině Cvetajevové vůbec nevěděla. Její jedinou přítelkyní z českých kruhů je spisovatelka, překladatelka a tehdejší předsedkyně Česko-ruské jednoty Anna Tesková se kterou i později, po odchodu z Čech, udržovala přátelství alespoň v dopisech. „To, co si Marina v Čechách skutečně zamilovala, byly přírodní a především kulturněhistorické lokality, a to ne ani tak pro svou někdejší sociální funkci, jako spíše pro svůj opar, pro svou atmosféru a svůj symbolický význam. Historická architektura a dávná symbolika – to je ta podoba Čech, kterou si oblíbila.“ [4, str.334] „*Mám přítele v Praze. Je kamenný rytíř, a v obličeji se mi velmi podobá. Stojí na mostě, hlídá řeku: prsteny, vlny, těla. Je mu tak asi 500 let a je tak mladý: kamenný kluk. Až na mě budete myslet, představte si mě s ním.*“ [2, str.93]

S Pasternakem, jenž je podobně osamělou a zvláštní postavou ruské literatury, navázala Marina Cvetajevová „milostný vztah v dopisech“, rozšířený roku 1926 o třetího „čistého lyrika“ – R. M. Rilkeho. Cvetajevová, která byla extrémní ve všem, prožívá přátelství na dálku jako opravdovou lásku.

Roku 1925 Cvetajevová a Efron, především z finančních důvodů, odjeli do Paříže. A přece byly tři pražské roky nejšťastnějším obdobím života Mariny Cvetajevové, který prožila v emigraci. A to hlavně proto, že to, co následovalo, bylo ještě horší. Odjížděli-li manželé Efronovi do Paříže v naději, že si polepší, mýlili se. Jejich ekonomická situace se stala ještě těžší než v Čechách, živořili a byli nuceni stále se stěhovat. *„Muž pořád stůně a nemůže pracovat. Dcera si vydělává pletením čepic pět franků denně a z těch všichni čtyři žijeme,*

[1] Konstantin Boleslavovič Rodzevič, 1895 – 1988, vzděláním právník, syn vysoce postaveného vojenského důstojníka imperátorské armády Ruska, v emigraci působil jako agent NKVD, byl blízkým přítelem S. Efrona.

vlastně pomalu umíráme hlady.“ [2, str.20] Tady se jim také narodil syn Georgij, kterého Marina Cvetajevová nesmírně milovala.

Poezie Cvetajevové je „v srdci pařížské noty ještě nesrozumitelnější“. [3] „Kritici ji nazývají pozérkou, hysterickou egocentričkou, spisovatelkou spíš sovětské než emigrační literatury. Poslední kniha jí vyšla roku 1928 - pak už ji nikdo nikdy a nikde sbírku nevydal.“ [tamtéž] „Cvetajevová, jak má ve zvyku, se brání tím, že dává najevo převahu. *‚Jediný hlas se neozve na mou obranu. Konečně spokojena!‘* Tak se bránila vždycky. Pocit nepochopenosti vyvolával sklon k schválnostem a provokacím… Snad se tak donucovala k tomu, aby se jí zalíbilo v pozici ‚bílé vrány‘, snad se tak utvrzovala v postoji ‚proti všem‘.“ [2, str.19]

Marina Cvetajevová ovšem nepřestává psát verše, píše i vzpomínky na Bloka, Vološina, Bělého a další, a také vzpomínky na své dětství v Moskvě. *„Matka byla – sám lyrický živel. Jsem její starší dcera, ale její oblíbenkyně nejsem já. Na mne byla hrdá a druhou milovala. Tak brzy jsem cítila křivdu nedostatečné lásky…“* [2, str.9]

V této době, kdy Cvetajevová neustále píše, její muž se utápí v stesku po rodné zemi, tak moc, že se mu podařilo zaplést se s NKVD. Také dcera se nakazila jeho názory a postavila se proti matce. V roce 1937 se Alja vrátila do Sovětského svazu, kam za ní posléze odjel i Efron, kterého francouzská policie podezřívala ze špionáže a z vraždy. Pro emigraci to bylo jasné přiznání viny a autorka se tak ocitla v ještě větší izolaci. Vzpomíná na své staré útočiště v Čechách. Vidí, jak jsou Čechy okupovány nacistickým Německem, a píše poslední velký básnický cyklus – „Verše Čechám“ (září 1938 až březen 1939).

Těsně před začátkem druhé světové války se Cvetajevová rozhoduje k zoufalému činu: Odjíždí do SSSR. *„V roce 1937 jsem obnovila sovětské občanství, v roce 1939 se vrátila vzápětí za mužem a dcerou, spolu se čtrnáctiletým synem, do Sovětského svazu. Příčinou mého návratu do rodné země bylo přání dát synovi vlast a budoucnost. Přání pracovat doma. A úplná osamělost v emigraci, s kterou mě v posledních letech už nesvazovalo nic.“* [2. str.10]

Cvetajevová odjela do Moskvy. Nebyl to ale dobrý tah. Ještě před jejím návratem zatkli její sestru a manžela s dcerou si také dlouho neužila. Krátce po jejím příjezdu je zatkli za špionáž. Marina zůstala opět sama, bez peněz i střechy nad hlavu. Dočasné útočiště se synem našli v Domě spisovatelů, ale publikovat nesměla. Zprvu jí bylo dovoleno překládat, ale roku 1941 byla v rámci evakuace Moskvy poslána do tatarské vesnice Jelabuga, kde myla nádobí v místní jídelně. Aniž by o tom věděla, její muž byl mezitím zastřelen jako „imperialistický špion“. Jen 14 dní po něm, 31. srpna 1941, opuštěná, zoufalá a utrápená ze svého života, spáchala Marina Cvetajevová sebevraždu oběšením.

Syn Georgij padl na frontě druhé světové války

3.1. **Dětství Mariny Cvetajevové**

„Čtyřicet sedm let po narození bych řekla, že všechno, co mi bylo souzeno poznat, jsem poznala do sedmi let, a celých dalších čtyřicet jsem se to už jen učila chápat.“[2] [2, str.9]

Rodina Cvetajevových patřila v Moskvě k vyšším kruhům. Ivan Vladimirovič Cvetajev byl profesorem umění na Moskevské univerzitě a díky němu vzniklo Muzeum Alexandra III. – tehdy to byla největší galerie evropského umění v Moskvě (dnes je to Puškinovo muzeum výtvarného umění). Marinina matka Maria Alexandrovna Mein byla už jeho druhou ženou. Marina se jim narodila 8. října 1892 v předrevoluční době. Měla svým způsobem nádherné dětství. Proč svým způsobem? Její rodiče byli manželé, ale z mnohých pramenů vyplývá, že se nemilovali, neboť srdce jejího otce stále patřilo první ženě Varvaře Dimitrijevně, z jejíž smrti se nikdy nevzpamatoval. Marii zase v mládí otec nedovolil vídat se se svým vyvoleným, a tak si vzala Cvetajeva. Ovšem ve svých pamětech Cvetajevová píše, že její rodiče se měli naopak velice rádi: *„Matka a otec si vůbec nebyli podobní. Každý z nich měl svou ránu na srdci. U matky to byla hudba, verše a stesk, u otce věda. Jejich životy plynuly vedle sebe, nesplynuly. Ale velmi se milovali.“* [14, str.20] Maria byla velmi talentovaná pianistka a dokonce studovala u slavného Rubinsteina, ale příliš konzervativní otec ji opět zkřížil plány a tak se na koncertní podia, jak o tom snila, se nikdy nedostala.

I když by se dalo říci, že Marinino dětství bylo jako z ukázkové knížky o životě předrevoluční moskevské smetánky, do kterého patřili služky, kuchař, zahradník nebo vychovatelky, také letní pobyty na dači, maškarní plesy, návštěvy divadla a velký dům v Moskvě, citově Marina strádala. Její rodiče žili každý v jiném světě. Otec stále pracoval, byl zahlcen nekonečným množstvím povinností. Její matka byla náladová a depresivní z toho, že nemohla koncertovat a také, že toužila po synovi a narodily se ji jenom dvě dcery. *„Když jsem se místo chtěného, plánovaného a téměř nařízeného syna Alexandra narodila jenom já, matka samolibě spolkla povzdechnutí a řekla: ‚Alespoň z ní bude hudebnice.‘ Když se mým prvním, zjevně pošetilým zcela srozumitelným a odhadnutelným slovem stalo slovo ‚stupnice‘* (rusky gamma)*, matka jen potvrdila: ‚Věděla jsem to!‘…“* [14, str.20]

Marina, jak se brzy ukázalo, měla veliké hudební nadání. „У Муси обнаружились незаурядные музыкальные способности – в отличии от ее младшей сестры Аси. Полный сильный удар и, как считают, ‚удивительно одушевленное туше‘. Мариа Александровна этому радуется, но хвалить не спешит“. [6, str.10] Dvakrát denně musela Marina cvičit, ale neměla to ráda, hrála jen aby udělala radost své matce, kterou velice ctila a

[2] Kurzívou psané uvozovky jsou citace slov Mariny Cvetajevové pro lepší přehlednost při čtení.

milovala. *„Мать с меня требовала – себя!“*- так объясняла это потом Цветаева. [tamtéž] Ostatně, hra na klavír patřila k jejím nejdávnějším vzpomínkám: *„Z nejtemnějšího dna se ke mně blíží kulatý, pětiletý, zkoumavý obličej, neusmívá se, je růžový i přes tu černotu – jako černoch ponořený do záře nebo růže – do inkoustového rybníka. Klavír byl mé první zrcadlo a mé první pochopení vlastní tváře přišlo skrze černotu, převedením do jeho černoty, jako do temného, ale srozumitelného jazyka. Po celý život abych pochopila i tu nejjednodušší věc, musím ji ponořit do veršů, odtud ji pochopím.“* [14, str.23]

Marinino srdce tušilo jiné své předurčení. Oblíbila si krásu a sílu slov, hrátky se slovy, rýmy… Číst se naučila už když jí byly čtyři roky a i do té doby doslova hltala každé slovo při tom, když matka četla dětem. Knihy ji očarovaly, a tak seznam těch, které přečetla do svých osmnácti let by se do mé práce ani nevešel. Díky této své zálibě měla Marina ohromnou představivost, kterou tak mistrně využívala při svém psaní. „Жизнью М. Ц. с детства и до кончины правило воображение. Воображение, которое пробудили книги и их герои, вымышленные и реальные. Без различия эпох, к которым они принадлежали, а также от того, существовали они в действительности или были выдуманы, – все они вполне равноправно жили в душе юной Цветаевой.“ [7, str.8]

Talentované děvčátko začalo psát básně už v šesti letech, nejen v ruštině, ale i ve francouzštině a němčině. Tehdy to ještě byly první naivní verše, ale současně psala i dětské deníčky a dopisy. Matka však trvala na tom, že z Mariny bude pianistka. Z těch dob pochází také tato trpká vzpomínka dospělé Cvetajevové zachycená v její autobiografické próze:

„Ты лети мой конь ретивый
Чрез моря и чрез луга
И потряхивая гривой
Отнеси меня туда!

– Куда – туда? – Смеются: мать (торжествующе: не выйдет из меня поэта!), отец (добродушно), репетитор брата, студент-уралец (го-го-го!), смеется на два года старший брат (вслед за репетитором) и на два года младшая сестра (вслед за матерью); не смеется только старшая сестра семнадцатилетняя институтка Валерия – в пику мачехе (моей матери). А я – я, красная, как пион, оглушенная и ослепленная ударившей и забившейся в висках кровью, сквозь закипающие, еще не проливающиеся слезы – сначала молчу, потом – ору:

– Туда – далеко! Туда – туда! И очень стыдно воровать мою тедрадку и потом смеятся!“ [6, str.9]

Ve své biografii vzpomínala na to, jak ji přitahovaly všechny ty zakázané knihy (především z knihovničky starší nevlastní sestry). „Разрешенные книжки ей скучны, зато

есть другие, они манят одним тем, что детям их нельзя... Под влиянием неперерывного воровского чтения, естественно, обогащался и словарь.

– Тебе какая кукла больше нравится: тетина нюренбергская или крестнина парижская?

– Парижская.

– Почему?

– Потому что у нее глаза страстные.

Мать угрожающе:

– Что-о-о?

Я – спохватываясь:

– Я хотела сказать: страшные.

Мать, еще более угрожающе:

– То-то же!“ [6, str.13, 14]

Nemohu nepřidat ještě jednu příhodu, která stejně dobře demonstruje, jak málo rozuměla Marinina matka své zádumčivé dceři. „Шести лет вместе с матерью Муся присутствует на рождественском вечере в музыкальной школе Зограф-Плаксиной.

– Что же, Муся, тебе больше всего понравилось? – мать по окончании.

– Татьяна и Онегин.

– Что? Не «Русалка», где мельница, и князь, и леший? Не «Рогнеда»?

– Татьяна и Онегин.

– Но как же это может быть? Ты же там ничего не поняла? Ну, что ты там могла понять?... Молчу... – Ага, ни слова не поняла, как я и думала. В шесть лет! Но что же тебе там могло понравиться?

– Татьяна и Онегин.

– Ты совершенная дура и упрямее десяти ослов! (Оборачиваясь к подошедшему директору школы, Александру Леонтьевичу Зографу.) Я ее знаю, теперь бдет всю дорогу на извозчике на все мои вопросы повторять: – Татьяна и Онегин! Прямо не рада, что взяла. Ни одному ребенку мира из всего виденного бы не понравилось «Татьяна и Онегин», все бы предпочли «Русалку», потому что – сказка, понятное. Прямо не знаю, что мне с ней делать!!!“ [tamtéž]

Ve svých pamětech se Marina Cvetajevová často zmiňuje o tom, že její mladší sestra Anastasija byla matkou více upřednostňována a snad i milována, ale ta to ve svých vzpomínkách kategoricky popírá a naopak zdůrazňuje, že jejich matka milovala obě dcery

stejně. Pro lepší dokreslení celého obrazu ocituji ještě osobní dojmy Marka Slonima[3], o kterých píše ve své knize o Marině Cvetajevové slavistka a literární vědkyně Maria Razumovsky. „Marie Alexandrovna se k dceři chovala chladně, na její zbožňování reagovala zdrženlivě, snažila zkrotit Marininu fantazii a spoutat její prudký temperament… Stopy matčiny přísné, trochu upjaté výchovy se v Marině Ivanovně odrážely celý život; ve společnosti vystupovala jako slečna, vychovaná v panském prostředí, ale myslím, že postrádala mateřskou něhu a lásku. Tím se vysvětluje, že vždy vyhledávala přátelství se ženami…“ [14, str.21]

K autoportrétu Cvetajevové doplňuje několik zajímavých podrobností již zmiňovaná Anastasija Cvetajevová, která vychází z vlastních vzpomínek: „…Od prvních let neustálý cit: vášeň pro slova, doslova pro písmena, dokonce pro jeho části; zvuk slov, až po okraj naplněný jejich smyslem, ji doopravdy rozradostňoval… Napsání první básnické sloky nebo první fráze prózy bylo někdy žádoucím vysvobozením z přesycenosti citem pro slovo… U Mariny se od dětství projevovalo rozpolcení ve vztahu ke špatnému a dobrému. Vášnivě a s neúměrnou hrdostí, lehce a ohnivě činila zlo. Jen těžce se poddávala dobru! Posmívala se, odmítala soudy nad sebou samou. Když však dospěla k pokání, pak svou vinu spalovala těžkými, ač na pohled nemnohými slzami… Zaposlouchávala se do něčeho, co bylo slyšitelné jen jí samotné, co pro ni bylo nezpochybnitelné. Avšak jen mlhavě se mi odkrývá zvláštní stránka Musjina citu, která mi nebyla vlastní. Touha po odcizení od radosti a od ostatních, panovačná lačnost po všem, po lásce ke všemu – jen jí samotnou: její pronikavé vědomí, že to všechno náleží jen jí, jí, jí víc než ostatním, žárlivost, že by někdo jiný (a obzvlášť já, jí podobná) mohl milovat stromy, louky, cestu, jaro tak jako ona. Z jejího vztahu ke knihám, hudbě, přírodě vycházel stín nevraživosti vůči těm (vůči mně), kteří vnímají podobně. Snaha odstrčit, zastínit, zcela ovládnout, s nikým se nedělit, být jediná a první – ve všem!“ [14, str.25]

Když bylo Cvetajevové deset let, onemocněla její matka tuberkulózou, proto celá rodina začala cestovat po Evropě, aby tak našli vhodné klima na její léčbu. Na cestách se autorka poprvé setkala s revolučními myšlenkami a velice se pro ně nadchla, což se nejvíce odrazilo v její rané tvorbě. Cvetajevovi tak žili v Itálii, Švýcarsku, Francii i Německu, nakonec se přestěhovali na Krym a v roce 1906 do města Tarusa, kde však Maria Alexandrova krátce poté zemřela.

[3] Prof. Mark Slonim, 1894 – 1976, historik, literární kritik, spisovatel. Emigroval do Prahy, kde pracoval jako redaktor časopisu «Воля России», následně do Paříže, New Yorku a poslední roky svého života strávil v Ženevě.

Po matčině smrti přestala se Marina cvičit ve hře na klavír a začala se věnovat poezii naplno. Rodina zůstala žít v Moskvě, kde mladá básnířka začala studovat na gymnáziu, ale nebyla zrovna výbornou studentkou, věnovala se jenom tomu, co ji zajímalo, ostatním předmětům nevěnovala pozornost. Literaturu milovala od dětství a to ji vydrželo i ve škole. V šestnácti odjela studovat starou francouzskou literaturu do Sorbony. V tomto věku byla Cvetajevová velmi nevyrovnaná. „Všude a ve všem postrádala matku. Velice trpěla svým vzhledem: považovala se za příliš silnou a příliš červenolící, odmítala nosit brýle, ačkoli byla silně krátkozraká.“ [14, str.51] O dva roky později jí vyšla první básnická sbírka „Večerní album“, která okamžitě vzbudila pozornost zkušených literátů. Marina se díky ní seznámila se známým básníkem Maximilianem Vološinem a zanedlouho poté se právě v jeho domě na Krymu setkala se svým budoucím manželem Sergejem Efronem.

„Všechny Marininy povahové rysy je možné vysvětlit strachem z dospělosti, budoucnosti, která se zdála být strašnou. Ztracené dětství se stává rájem na zemi“ [14, str.52]

Zpívají-zvoní, pozapomenutí
nepřipustí, dvě slova: „patnáct let“…
Ach, proč mě život rychle vyrůst nutí?
Nelze s tím otálet!

Vždyť ještě včera běžela jsem zrána,
tak volná, bosa, k břízkám, modrým dnem.
A ještě rozpustilá, rozcuchaná…
Ani ne před týdnem.

A zvony z dalekých i blízkých zvonic
zvaly: „Běž! Padni stráni do klína!“
Vše dovoleno; ještě nikdo pro nic
mě nenapomíná.

Jak dál? Už zákaz za zákazem kráčí:
„Tohle tě nectí… To tě sotva ctí…“
Právě se loučím s milým dětstvím, v pláči…
Teď v patnácti.

(báseň „V patnácti letech“ ze sbírky „Laterna magica“[4], překl. Jana Štroblová)

[4] Laterna magica – překlad názvu sbírky Волшебный фонарь, někdy se též užívá název Kouzelná svítilna

4. ROZBOR BÁSNÍ.

4.1. **Rané básně 1908 – 1912**

Pro tvorbu těchto let je pro Marinu Cvetajevovou typických několik příznaků: především autentičnost a intimnost jejího projevu. Čtenář má chvílemi dojem, že si listuje v deníku, který je napsán velice talentovanou a duševně velmi vyzrálou dívkou. Dále si nemůžeme nepovšimnout, že zdrojem inspirace Cvetajevových raných básní jsou literární díla jiných spisovatelů (Ellis, Balmont, Čarskaja, Puškin, Rostand…). Jedná se o jakousi odpověď Cvetajevové na příběhy vymyšlené jinými autory. Domnívám se, že to úzce souvisí s jejím zápalem pro čtení už v nejranějším věku a její velice bohatou sbírkou přečtených titulů. Logicky tak mladá autorka čerpá náměty pro své básně z toho, jaké pocity v ní vyvolávaly načtené příběhy. Pro úplnost charakteristiky musím ještě podotknout, že nádechem dětství je protknutá celá raná tvorba Mariny Cvetajevové, tedy i básně, které nakonec nebyly zařazeny do obou níže uvedených sborníku, ale které i přesto uvádím, protože byly napsány ve stejné době a tématicky se také neliší.

4.1.1. **«Вечерний альбом»**

Tak se jmenovala první sbírka veršů, kterou básnířka vydala. V podstatě se jednalo o skryté věnování, jak píše ve své knize Anna Saakjanc. [7] Tak nazvaly sestry Cvetajevovy album v temně modrých kožených deskách, které darovaly Vladimíru Nilenděrovi[5] k Novému roku 1910 a do kterého zapsaly všechny své besedy s ním.

Podstata poetického a estetického myšlení této první tvůrčí etapy Cvetajevové by se dala vyjádřit takto: tématika je plně zaměřená na dětský svět, přitom se ani skoro vůbec nejedná o projevy dětskosti ze strany autorky, spíše o „reálie“ z průběhu dětství a dospívání. Autorka zde popisuje své dětské dojmy, pocity a vzpomínky. Některé básně vyzní ještě poněkud infantilně («У кроватки»), jiné ale zaráží svou vyspělostí projevu a poetičnosti jazyka.

У кроватки

-- "Там, где шиповник рос аленький,
Гномы нашли колпачки"...
Мама у маленькой Валеньки
Тихо сняла башмачки.
/.../

--«Кошку завдевши, курочки
Стали с индюшками в круг»...
Мама у сонной дочурочки
Вынула куклу из рук...
/.../

[5] Vladimír Ottonvič Nilenděr, filolog, básník, žák otce Mariny, zapálený milovník antiky, požádal v r. 1909 Marinu o ruku, ale ta ho odmítla. Nejspíše toho vzápětí litovala, neboť poté napsala několik lyrických básní, ze kterých vyplývá, že její rozhodnuté bylo neuvážené.

Лесное царство

Асе.

Ты — принцесса из царства не светского,
Он — твой рыцарь, готовый на все...
О, как много в вас милого, детского,
Как понятно мне счастье твое!
/.../

Тихим вечером, медленно тающим,
Там, где сосны, болото и мхи,
Хорошо над костром догорающим
Говорить о закате стихи;

Возвращаться опасной дорогою
С соучастницей вечной — луной,
Быть принцессой лукавой и строгою
Лунной ночью, дорогой лесной.

Наслаждайтесь весенними звонами,
Милый рыцарь, влюбленный, как паж,
И принцесса с глазами зелеными, —
Этот миг, он короткий, но ваш!
/.../

Хорошо быть красивыми, быстрыми
И, кострами дразня темноту,
Любоваться безумными искрами,
И как искры сгореть — налету!

*Таруса, лето **1908**.*

Tato básně, která odkrývá kouzlo dětské lásky, působí na citlivého čtenáře přesto melancholickým dojmem. I když obsahově je báseň nepochybně pozitivní, svévolně dokáže člověka rozesmutnět. Je to dáno tím, jak mistrně umí mladá autorka vystihnou pomíjivost všech krásných okamžiků. Nutí nás si uvědomit, že čím jsou pocity štěstí intenzivnější, tím více nás zabolí až jednou pominou. Tato přímá úměrnost je krutá, ještě krutěji ale mají slova básnířky zapůsobit na takového čtenáře, který nic podobně krásného neprožil a nebo neuměl prožít, protože tak si uvědomí, o co všechno se v životě ochudil.

V některých pramenech jsem se dočetla, že se v mládí Marina Cvetajevová pokusila o sebevraždu[6]. Podrobnosti o této události jsem však nenalezla. Že ji smrt svým způsobem přitahovala, je patrné z mnoha básní mladé Cvetajevové, některé z nich nesou motivy dětství («Самоубийство», «Дортуар весной», «Мама на лугу»).

Дортуар весной
О весенние сны в дортуаре,
О блужданье в раздумье средь спящих.
Звук шагов, как нарочно, скрипящих,
И тоска, и мечты о пожаре.

Неспокойны уснувшие лица,
Газ заботливо кем-то убавлен,
Воздух прян и как будто отравлен,

[6] Například v knize “Marina Cvetajevová. Začarovaný kruh“ od Jany Štorblové a Hany Vrbové [15, str.296].

Дортуар -- как большая теплица.

Тихи вздохи. На призрачном свете
Все бледны. От тоски ль ожиданья,
Оттого ль, что солгали гаданья,
Но тревожны уснувшие дети.

Косы длинны, а руки так тонки!
Бред внезапный: "От вражеских пушек
Войско турок..." Недвижны иконки,
Что склонились над снегом подушек.

Кто-то плачет во сне, не упрямо...
Так слабы эти детские всхлипы!
Снятся девочке старые липы
И умершая, бледная мама.

Расцветает в душе небылица.
Кто там бродит? Неспящая поздно?
Иль цветок, воскресающий грозно,
Что сгубила весною теплица?

Tato báseň se zádumčivým názvem «Дортуар весной» vyjadřuje stesk po zemřelé matce, pocity velikého smutku a možná i naznačuje zvolený způsob svého pokusu o sebevraždu (Газ заботливо кем-то убавлен, / Воздух прян и как будто отравлен…). Báseň s názvem «Мама на лугу» by se dala označit za skoro prorockou. Jako kdyby předvídala svůj vlastní budoucí odchod do „míst, kde je bůh a oblaka“… Uvádím ji zde i přesto, že do sborníku ji autorka nakonec nezařadila, ale pochází ze stejné doby.

Мама на лугу
Вы бродили с мамой на лугу
И тебе она шепнула: "Милый!
Кончен день, и жить во мне нет силы.
Мальчик, знай, что даже из могилы
Я тебя, как прежде, берегу!"

Ты тихонько опустил глаза,
Колокольчики в руке сжимая.
Все цвело и пело в вечер мая...
Ты не поднял глазок, понимая,
Что смутит ее твоя слеза.

Чуть вдали завиделись балкон,
Старый сад и окна белой дачи,
Зашептала мама в горьком плаче:
"Мой дружок! Ведь мне нельзя иначе,
До конца лишь сердце нам закон!"

Не грусти! Ей смерть была легка:
Смерть для женщин лучшая находка!
Здесь дремать мешала ей решетка,
А теперь она уснула кротко
Там, в саду, где Бог и облака.

Jiné básně (např. «В зале», «Лесное царство»), vyjadřují přesvědčení autorky, že dětský svět je pln tajuplných příběhu a záhad, kterým dospělí nerozumí a který je tak kouzelný a krásný. Podstatná je pro autorku myšlenka, že toto pohádkové vnímání světa je dětem dáno od přírody jako vrozená vlastnost, jako součást dětské identity. Po přečtení

následující básně by se někoho mohl zmocnit pocit lítosti nad nenávratně ztraceným dětstvím a všednosti každodenního života dospělých.

В зале

Над миром вечерних видений	U-U U-U U-U	a
Мы, дети, сегодня цари.	U-U U-U U-	b
Спускаются длинные тени,	U-U U-U U-U	a
Горят за окном фонари,	U-U U-U U-	b
Темнеет высокая зала,	U-U U-U U-U	a
Уходят в себя зеркала...	U-U U-U U-	b
Не медлим! Минута настала!	U-U U-U U-U	a
Уж кто-то идет из угла.	U-U U-U U-	b

Нас двое над темной роялью	a
Склонилось, и крадется жуть.	b
Укутаны маминой шалью,	a
Бледнеем, не смеем вздохнуть.	b
Посмотрим, что ныне творится	a
Под пологом вражеской тьмы?	b
Темнее, чем прежде, их лица, --	a
Опять победители мы!	b
Мы цепи таинственной звенья,	a
Нам духом в борьбе не упасть,	b
Последнее близко сраженье,	a
И темных окончится власть.	b

Мы старших за то презираем,	a
Что скучны и просты их дни...	b
Мы знаем, мы многое знаем	a
Того, что не знают они!	b

Při rozboru této básně z fonologického hlediska (znázorněno v pravém sloupečku) si můžeme všimnout, že se jedná o verše se sylabotónickým prozodickým systémem, amfibrachickou stopou (U-U), kdy se střídá mužský rým se ženským a z hlediska kompozice básně, celá nese střídavý rým (abab). V této básni stejně jako v ostatních nalézáme velké množství metafor a personifikace (спускаются тени, уходят зеркала, вражеская тьма, жуть крадется...). Je zde již dobře patrná bohatá slovní zásoba a fantazie mladé básnířky.

Básně této sbírky zahrnují vedle mladických pokusů vyjádřit dětské dojmy a vzpomínky («Мирок», «Ельфочка в зале»), také zcela nedětskou sílu slova, se kterou si mladičká autorka razí cestu mezi budoucí velké básníky. Mnohé básně jsou věnovány památce matky a vzpomínkám na ni. S nostalgií v srdci oslavovala dětské zlaté časy («Книги в красном переплете», «На скалах»)

Мирок

Дети -- это взгляды глазок боязливых,
Ножек шаловливых по паркету стук,
Дети -- это солнце в пасмурных мотивах,
Целый мир гипотез радостных наук.
/.../
Дети -- это отдых, миг покоя краткий,
Богу у кроватки трепетный обет,
Дети -- это мира нежные загадки,
И в самих загадках кроется ответ!

V básních z tohoto období jsem objevila ještě jeden pohled na dětský svět, který je přinejmenším zajímavý. Lyrická hrdinka v básni «В Люксембургском саду» smutně pozoruje, jak si v parku hrají děti a závidí jejich matkám. Jedná se, podle mého názoru, o poměrně neobvyklý pohled na věc, když uvážíme věk autorky těchto veršů.

В Люксембургском саду

Склоняются низко цветущие ветки,	*U-U U-U U-U U-U*	*ženský rým*
Фонтана в бассейне лепечут струи,	*U-U U-U U-U U-*	*mužský*
В тенистых аллеях все детки, все детки...	*U-U U-U U-U U-U*	*ženský*
О детки в траве, почему не мои?	*U-U U-U U-U U-*	*mužský*

Как будто на каждой головке коронка	*a*
От взоров, детей стерегущих, любя.	*b*
И матери каждой, что гладит ребенка,	*a*
Мне хочется крикнуть: "Весь мир у тебя!"	*b*

/.../

Я женщин люблю, что в бою не робели,	*a*
Умевших и шпагу держать, и копье, --	*b*
Но знаю, что только в плену колыбели	*a*
Обычное -- женское -- счастье мое!	*b*

Když se podívám na tuto zajímavou báseň z hlediska užití uměleckých výrazových prostředků, můžeme zde rozpoznat velké množství tropů a figur, jako jsou metafory (ветки склоняются, струи лепечут), metonymie (плен колыбели), elipsy (в тенистых алеях все детки, детки в траве; почему не мои), epizeuxis (все детки, все детки), či apostrofa (о детки мои). Z hlediska prozodie z této básně lze vyčíst, že se jedna o střídavý rým a amfibrachickou stopu. Tyto rytmické prostředky působí na čtenáře libozvučně a dokazují nejen velké básnické nadání, ale i po matce zděděný hudební talent.

V této básnické sbírce prozradila Cvetajevová o sobě mnoho, o svém vztahu ke svým nejbližším, především k mamince a k sestře Asje. Zvláštní je, že nevěnovala snad ani jediný verš svému otci a vzpomínkám na něj a to ani v pozdějších básních. V jejich básních figurují kamarádky z gymnázia, přátele nebo hrdinové oblíbených knih a historické postavy. Mnoho básní je o autorce samotné, prozrazuje v nich své pocity, nálady, ale i některé detaily fyzického vzhledu.

В сумерках

(На картину "Au Crepouscule"
*Paul Chabas**
в Люксембургском музее)

Сумерки. Медленно в воду вошла
Девочка цвета луны.
Тихо. Не мучат уснувшей волны
Мерные всплески весла.
Вся -- как наяда. Глаза зелены,
Стеблем меж вод расцвела.
Сумеркам -- верность, им, нежным, хвала:
Дети от солнца больны.
Дети -- безумцы. Они влюблены
В воду, в рояль, в зеркала...
Мама с балкона домой позвала

Девочку цвета луны.

* "В сумерках" Поля Шабаса (фр.).

Valerij Brjusov popsal ve svém článku «Стихи 1911 года» podstatu její prvotiny takto: „Стихи Марины Цветаевой... всегда отправляются от какого-нибудь реального факта, от чего-нибудь действительно пережитого. Не боясь вводить в поэзию повседневность, она берет непосредственно черты жизни, и это придает ее стихам жуткую интимность. Когда читаешь ее книгу, минутами становится неловко, словно заглянул нескромно через полузакрытое окно в чужую квартиру и подсмотрел сцену, видеть которую не должны бы посторонние... Но если в следующих книгах г-жи Цветаевой вновь появятся те же ее любимые герои – мама, Володя, Сережа, маленькая Аня, маленькая Валенька – и те же любимые места действия – темная гостиная, растаявший каток... и т. п., мы будем надеятся, что они станут синтетическими образами, символами общечеловеческого, а не просто беглыми портретами родных и знакомых и воспоминаниями о своей квартире. Мы будем также думать, что поэт найдет в своей душе чувства более острые, чем те милые пустяки, которые занимают так много места в «Вечернем альбоме», и мысли более нужные, чем повторение старой истины...“ [7, str.20] Brjusovovi dozajista jeho kritika připadala velice blahosklonná, avšak Cvetajevovou velmi rozhořčila, cítila z ní jen to nepříjemné. [14] „Bez odkladů odpověděla ve verších a nepřišla s ničím menším, než že je nechala otisknout s úplným věnováním ve své druhé knize.“ [14, str.73] (viz báseň níže, kap.4.1.2.)

Naproti tomu, ostatní recenze na tuto sbírku byly mnohem vlídnější. Například Gumiljov přijal novou knihu mladé autorky úplně jinak. Líbilo se mu právě to, co Brjusov tak odsuzoval. V časopise „Apollon“ napsal: „Marina Cvetajevová je nejvnitřněji talentovaná, nejvnitřněji svá… V této knize je mnoho nového: novou je smělá (někdy příliš) intimita, nová jsou témata, kupříkladu dětská láska; nový je bezprostřední, šílený obdiv pro drobnosti života. Jsou zde také instinktivně vystihnuty všechny zákony poezie. A proto je tato kniha nejen milou knihou dívčích vyznání, ale také knihou nádherných slov.“ [14, str.74]

Ještě jedna zajímavá kritika vyšla v souvislosti s prvotinou Mariny Cvetajevové, jejím autorem byl Maximilian Vološin a dalo by se říci, že ze všech nejvíce ovlivnila budoucí život mladé Cvetajevové. „Jedná se o velmi mladou a nezkušenou knihu ‚Večerní album‘… Mnohé básně by mohly, pokud otevřeme knihu náhodně někde uprostřed, vyvolat úsměv. Je ale třeba číst je popořadě, jako deník, pak bude každý řádek srozumitelný a na místě. Stojí na rozhraní posledních dnů dětství a raného mládí. Pokud dodáme, že autorka nevládne jen veršem, ale také přesným zevnějškem vnitřního pozorování, impresionistickou schopností zachytit

probíhající okamžik, pak se ukazuje dokumentární hodnota této knihy, jež pochází z doby, kdy slovo obvykle ještě neposlouchá tolik, aby mohlo věrně vyjádřit pozorování a cit.“ [tamtéž] Za nedlouho po těchto slovech se z obou stali dobří přátelé.

4.1.2. **«Волшебный фонарь»**

Tak se jmenuje další sbírka básní Mariny Cvetajevové z roku 1912, do které ve srovnání s první knihou, je zařazeno více básní, ale přesto nepřináší příliš mnoho nového. Hned na začátku uvádím již zmiňovanou báseň napsanou v odpověď na předchozí kritiku V. Brjusova, ačkoli se ve skutečnosti nenachází v úvodu této sbírky.

В.Я.Брюсову
Улыбнись в мое "окно",
Иль к шутам меня причисли, --
Не изменишь, все равно!
"Острых чувств" и "нужных мыслей"
Мне от Бога не дано.

Нужно петь, что все темно,
Что над миром сны нависли...
-- Так теперь заведено. --
Этих чувств и этих мыслей
Мне от Бога не дано!

Kromě smělé „odpovědi“ mladé básnířky, obsahuje druhá kniha básní vesměs stejné motivy bezstarostného dětství, s pohádkově kouzelným nádechem, jak prozrazuje již název knihy. Stále se ještě objevují dozvuky stesku po zemřelé matce («Маме», «В субботу», «Курлык», «После праздника», «В классе»), ale objevují se i noví hrdinové, jako již zmíněný Max Vološin («Безнадежно взрослый Вы? О, нет!», «Жар-птица»), její nový a velmi blízký přítel, díky němuž poznala svého budoucího muže Sergeje Efrona, další inspiraci pro své „dětské“ básně («Бабушкин внучек», «Венера»). Svému muži od teď zasvěcuje život («Милый, милый, мы как боги: / Целый мир для нас!.../ Милый, милый, мы, как дети: / Целый мир двоим!.../ Милый, милый, друг у друга / Мы навек в плену!»). V básních («На радость», Из сказки в сказку») je cítit dětskost, kouzlo a zároveň velká láska charakteristická pro dospělého člověka. Cyklus básní «Ока» nejvíce odráží dětské dojmy z pobytu v Taruse, kde rodina Cvetajevových měla daču – zdejší příroda se do duše mladé spisovatelky vepsala na celý život.

Ах, золотые деньки!
Где уголки потайные,
Где вы, луга заливные
Синей Оки?
/.../
Детство верни нам, верни
Все разноцветные бусы, --
Маленькой, мирной Тарусы

Летние дни.

Все у Боженьки -- сердце! Для Бога
/.../
Ни в молитве, ни в песне, ни в гимне
Я забвенья найти не могу!
Раннее детство верни мне
И березки на тихом лугу.

Маме
В старом вальсе штраусовском впервые
Мы услышали твой тихий зов,
Все, чем в лучший вечер мы богаты,
Нам тобою вложено в сердца.
/.../
К детским снам клонясь неутомимо,
(Без тебя лишь месяц в них глядел!)
Ты вела своих малюток мимо
Горькой жизни помыслов и дел.
/.../
Все бледней лазурный остров-детство,
Мы одни на палубе стоим.
Видно грусть оставила в наследство
Ты, о мама, девочкам своим!

Курлык
Детство: молчание дома большого,
Страшной колдуньи оскаленный клык;
Детство: одно непонятное слово,
Милое слово "курлык".

Вдруг беспричинно в парадной столовой
Чопорной гостье покажешь язык
И задрожишь и заплачешь под слово,
Глупое слово "курлык".
/.../

После праздника
У мамы сегодня печальные глазки,
Которых и дети и няня боятся.
Не смотрят они на солдатика в каске
И даже не видят паяца.
/.../
У мамы сегодня ни песен, ни сказки,
Бледнее, чем прежде, холодные щечки,
И даже не хочет в правдивые глазки
Взглянуть она маленькой дочке.

Безнадежно-взрослый Вы? О, нет!
Вы дитя и Вам нужны игрушки,
Потому я и боюсь ловушки,
Потому и сдержан мой привет.
Безнадежно-взрослый Вы? О, нет!
Вы дитя, а дети так жестоки:
С бедной куклы рвут, шутя, парик,
Вечно лгут и дразнят каждый миг,
В детях рай, но в детях все пороки, --
Потому надменны эти строки.
/.../

Kritika přijala druhý sborník Cvetajevové poněkud méně vstřícně. Zjištění, že se mladá básnířka neřídila jejich laskavými radami, bylo pro ně zklamáním, neboť také

naznačovalo, že autorka si ze zkušených a vážených kritiků nic moc nedělá a píše tak jak to považuje sama za vhodné. N. Gumiljov v pátém čísle časopisu „Apollón“ napsat toto: „Первая книга М.Ц. ... заставила поверить в нее и, может быть, больше всего – своей неподдельной детскостью, так мило-наивно не сознающей своего отличия от зрелости. ‚Волшебный фонарь‘ - уже подделка и изданная к тому же в стилизованном, ‚под детей‘ книгоиздательстве, в катологе которого помечены всего три книги. Те же темы, те же образы, только бледнее и суше, словно это не переживания и не воспоминания о пережитом, а лишь воспоминания о воспоминаниях... Говорят, что у молодых поэтов вторая книга обыкновенно бывает самой неудачной. Будем рассчитывать на это...“ [7, str.39].

Z dnešního pohledu se zdá být hodnocení současníků básní Mariny Cvetajevové až příliš přísné, a nebo se jednalo o lehkomyslné a krátkozraké přijetí a následné, pro tehdejší dobu, v níž básnířka žila, nevyhnutelné nepochopení autorky, která byla až příliš svá? „Současné není jen co dobu překřikuje, ale občas i to, co ji přemlčí. Současnost básníka je v tolika a tolika úderech srdce za vteřinu, vykazujících přesný tep století – i s jeho nemocemi. Současnost básníka není v tom, že prohlásí svou dobu za nejlepší, ani v tom, že ji prostě příjme, ba ani v tom, jak je či není aktuální jeho odpověď na ty které události dne; básník má své vlastní události, básník je sám událostí své doby…“ [15, str. 293-294]

Молитва морю
Солнце и звезды в твоей глубине,
Солнце и звезды вверху, на просторе.
Вечное море,
Дай мне и солнцу и звездам отдаться вдвойне
Сумрак ночей и улыбку зари
Дай отразить в успокоенном взоре.
Вечное море,
Детское горе мое усыпи, залечи, растворы.
Влей в это сердце живую струю,
Дай отдохнуть от терпения - в споре.
Вечное море,
В мощные воды твои свой беспомощный дух
предаю!

Při pohledu na tuto báseň se nabízí několik otázek: jaké dětské hoře chce básnířka vyléčit? (Детское горе мое усыпи, залечи, растворы.) Co tíží tolik její dětské srdce, co ho tolik unavuje? (Влей в это сердце живую струю, / Дай отдохнуть от терпения - в споре.) Z biografie (ale hlavně z jejích básní) už víme, že Cvetajevovou velice zasáhla smrt matky, ale přesto si myslím, že v této básní chce autorka vyjádřit jinou svou bolest – dětskou osamělost. Je to ale můj pouhý dojem a vysvětlení toho, jak na mě tato báseň působí.

„Brjusov našel ve sbírce ‚Laterna magica' jemu adresované posměšné básně. Urazil se a reagoval na ně bez sebemenšího humoru, dokonce si nevšiml, že Cvetajevová v žertu užívá jeho vlastních slov, jimiž její první knihu kritizoval: ‚Věrná sobě samé pracuje paní Cvetajevová s tématy z oblasti úzce intimního soukromého života, dokonce jakoby se jím chlubila (‚Cítit ostře, myslet přísně od Boha mi není dáno'). S tím bychom se koneckonců mohli smířit, protože každý píše o tom, co je mu blízké, drahé, známé, avšak nemůžeme se smířit s tou nedbalosti ve verši, již stále více vykazuje pani Cvetajevová. V její knize se ve vlnách čistě památníkového veršování utápí pět či šest skutečně krásných básní. Pokud ty ostatní někoho zajímají, pak jen její dobré známé." [14, str.96]

I přes chladné přijetí kritikou, svým obsahem a formou jsou tyto básně plně důstojným odkazem na budoucí velkou básnířku. Za báseň «В раю» získala autorka na konkurzu pořádaném Brjusovem jednu z hlavních cen.

В раю		
Воспоминанье слишком давит плечи,	*UU U- U- U- U- U- U*	*a*
Я о земном заплачу и в раю,	*UU U- U- UU U-*	*b*
Я старых слов при нашей новой встрече	*U- U- U- U- U- U- U*	*a*
Не утаю.	*UU U-*	*b*
Где сонмы ангелов летают стройно,	*U- U- UU U- U- U*	*a*
Где арфы, лилии и детский хор,	*U- U- UU U- U-*	*b*
Где все покой, я буду беспокойно	*U- U- U- UU U- U*	*a*
Ловить твой взор.	*U- U-*	*b*
Виденья райские с усмешкой провожая,	*U- U- UU U- UU U- U*	*a*
Одна в кругу невинно-строгих дев,	*U- U- U- U- U-*	*b*
Я буду петь, земная и чужая,	*U- U- U- UU U- U*	*a*
Земной напев!	*U- U-*	*b*
Воспоминанье слишком давит плечи,	*UU U- U- U- U- U*	*a*
Настанет миг, -- я слез не утаю...	*U- U- U- UU U-*	*b*
Ни здесь, ни там, -- нигде не надо встречи,	*U- U- U- U- U- U*	*a*
И не для встреч проснемся мы в раю!	*UU U- U- U- U-*	*b*

Není divu, že tato báseň vyhrála jednu z prvních cen. Je velmi melodickou a obsahově vypovídá o vyzrálém myšlení autorky. Použitím mnoha uměleckých prostředků básnířka docílila co nejživelnější představu popisované skutečnosti, i když sdělení v této básní obsažené zůstává stále stejné, v každém čtenáři vyvolává jinou představu. Rozpoznáváme zde množství syntaktických figur jako jsou například anafory (Я о земном... – Я старых слов...; Где сонмы... – Где арфы...– Где все...), metafory (воспоминанье давит плечи; ловить взор), antiteze (старых слов – новой встрече; где все покой я буду безпокойно), oxymoron (заплачу в раю), elipsa (одна в кругу невинно-строгих дев). Báseň je rytmická s jambickou stopou a střídavým veršem.

Následující báseň jsem již jednou uvedla v českém překladu na konci kapitoly 3.1., ale tady vkládám její část v originálním znění pro porovnání s básní «Молитва», kterou Cvetajevová napsala v den svých sedmnáctých narozenin.

В пятнадцать лет		
Звенят-поют, забвению мешая,	*a*	*U- U- U- UU U- U*
В моей душе слова: "пятнадцать лет".	*b*	*U- U- U- U- U-*
О, для чего я выросла большая?	*a*	*UU U- U- UU U- U*
Спасенья нет!	*b*	*U- U-*

/.../

Что впереди? Какая неудача?
Во всем обман и, ах, на всем запрет!
-- Так с милым детством я прощалась, плача,
В пятнадцать лет.

U mnohých z těchto básní uvádím pouze úryvky, neboť pro potřebu literárního rozboru a vystihnutí motivu dětství to leckdy plně stačí. Při fonologickém rozboru této básně můžeme určit, že se jedná o sylabotónický verš, jambickou stopu, a střídavý rým. Bohaté je užití i lexikálních prostředků – personifikace (слова поют, с детством я прощалась), metafory (слова звенят, в душе слова), nebo si ještě můžeme všimnout například užití elipsy (спасенья нет; что в переди).

Молитва	*Modlitba*
Христос и Бог! Я жажду чуда	*Můj bože, plná nepokoje*
Теперь, сейчас, в начале дня!	*Na zázrak čekám každý den.*
О, дай мне умереть, покуда	*Kéž zemřu, dokud přede mnou je*
Вся жизнь как книга для меня.	*Život jak kniha rozevřen.*
Ты мудрый, ты не скажешь строго:	*Tys moudrý, neřekneš mi přísně:*
-"Терпи, еще не кончен срок".	*„Trp, ještě nenastal čas tvůj!“*
Ты сам мне подал -- слишком много!	*Ty, který tolik obdařils mě,*
Я жажду сразу -- всех дорог!	*Dálkou všech cest mě podaruj!*
Всего хочу: с душой цыгана	*Chci mnoho: Na zboj nezaváhám*
Идти под песни на разбой,	*Cikánskou duši s písní hnát*
За всех страдать под звук органа	*Za všechny strádat v hřmění varhan,*
И амазонкой мчаться в бой;	*Jak amazonka bojovat.*
Гадать по звездам в черной башне,	*Chci hádat, co se v hvězdách tají,*
Вести детей вперед, сквозь тень...	*Chci děti vést skrz černý stín…*
Чтоб был легендой -- день вчерашний,	*Kéž včerejšek se stane bájí*
Чтоб был безумьем -- каждый день!	*A každý dnešek šílenstvím.*
Люблю и крест и шелк, и каски,	*Mám ráda přilby, kříž i pentle,*
Моя душа мгновений след...	*Má duše, to je vteřin dech,*
Ты дал мне детство -- лучше сказки	*Když s mi dal dětství jak zpěv světlé –*
И дай мне смерть -- в семнадцать лет!	*V sedmnácti mě zemřít nech!*

Таруса, 26 сентября 1909 [4, str.13]

Z této básně, u které uvádím i velmi povedený český překlad, lze vyčíst autorčiny pocity osamělosti, rozervanosti a melancholie, které se postupem času staly typickými rysy pro její tvorbu, nevyjímaje věčného koketování s myšlenkami, nebo snad dokonce touhami po vlastní smrti.

4.2. **1913 – 1915**

„Od roku 1912 do roku 1920 jsem nepřetržitě psala a nevydala jsem… jedinou knihu. Žila jsem, knihy ležely…“ Dopis Ivaskovi[7], 4.4.1933 [14, str.89]

4.2.1. **«Из двух книг»**

Jak prozrazuje samotný název, do této sbírky byly zařazeny básně z prvních dvou knih a to ty, které se samotné autorce obzvláště líbily. Příliš osobní básně zařazeny nebyly. Zde se také poprvé veřejně „přiznává“ k tomu, co jí někteří vyčítali, že její poezie je „deníková“. Udělala to způsobem, pro její ego typickým – odhodlala se k jakémusi vlastnímu manifestu a ke své třetí sbírce napíše předmluvu, ve které nepřímo reagovala na předchozí kritiky: „*Все это было. Мои стихи — дневник, моя поэзия — поэзия собственных имен. Все мы пройдем. Через пятьдесят лет все мы будем в земле. Будут новые лица под вечным небом. И мне хочется крикнуть всем еще живым: Пишите, пишите больше! Закрепляйте каждое мгновение, каждый жест, каждый вздох! Но не только жест — и форму руки, его кинувшей; не только вздох — и вырез губ, с которых он, легкий, слетел… Записывайте точнее! Нет ничего не важного!… Цвет ваших глаз и вашего абажура, разрезательный нож и узор на обоях, драгоценный камень на любимом кольце, — все это будет телом вашей оставленной в огромном мире бедной, бедной души.*“ [7, str.42]

Do této útlé knížečky zařadila Cvetajevová i báseň věnovanou opět Valeriji Brjusovovi v odpověď na kritické hodnocení sbírky „Laterna magica“.

В.Я.Брюсову
Я забыла, что сердце в Вас — только ночник,
Не звезда! Я забыла об этом!
Что поэзия ваша из книг
И из зависти — критика. Ранний старик,
Вы опять мне на миг
Показались великим поэтом.

4.2.2. **«Юношеские стихи»**

Tak se jmenovala sbírka básní z let 1913 – 1915, kterou autorka seskupila o mnoho let později, ale která v této podobě, jak to básnířka zamýšlela, nebyla nikdy vydána. Tato sbírka básní nese poněkud zavádějící název – přestože autorce v té době bylo již přes dvacet let, pojmenovala Cvetajevová svůj sborník jako „mladické básně“. Pozornému čtenáři však neunikne důvod, proč tomu tak je. V těchto básních zní především hlas raného mládí, zrovna

[7] Jurij Pavlovič Ivask , básník a literární vědec, 1907-1986. Od r. 1920 žil v emigraci a od r. 1930 vydával své literárně-kritické eseje v emigrantských časopisech.

vstupujícího do dospělého života a hlavně složitost tohoto přechodu. Z básní je dobře patrné zklamání, které přinesl kontrast mezi skutečností a osvojenými fantaziemi. Jedna báseň za druhou vyjadřuje konflikty z adaptace na tuto novou etapu života. Ve srovnání s předešlými sborníky se motivy dětství zde vyskytují méně často, převážně jako náhodné vzpomínky nebo přirovnání…

Бессрочно кораблю не плыть
И соловью не петь.
Я столько раз хотела жить
И столько - умереть!

Устав, как в детстве - от лото,
Я встану от игры,
Счастливая не верить в то,
Что есть еще миры.
/.../

Встреча с Пушкиным
Запах -- из детства-какого-то дыма
Или каких-то племен…
Очарование прежнего Крыма
Пушкинских милых времен.
/.../

“это стихи «о юности и смерти», о цветении юности и о конце – юности и жизни.“ [7, str.50] „Настанет день, когда и я исчезну / С поверхности земли... Изменчивой, как дети, в каждой мине / И так недолго злой, / Любившей час, когда дрова в камине / Становятся золой...“ («Уж столько их упало в эту бездну»), „И так же будут таять луны / И таять снег, / Когда промчится этот юный, / Прелестный век,...“ («Стать тем, что никому не мило»). „Цветаевские стихи 1912 – 1915 годов – это импульзивные, эмоциональные, динамичные монологи; упреки сменяются в них обличениями, горделивый вызов – дерзостью, озорство – грустью, кокетство – торжественной декларацией... “ [6, str.99]

V tvorbě z těchto let a i nadále se Cvetajevová snaží uskutečnit to, o čem psala v předmluvě sborníku „Ze dvou knih“, tedy zachytit každý okamžik, každý posunek… Hledání nového se odrazilo i na formálním uspořádání básní. Skládala básně za mimořádné úspornosti slov a s maximálním vystižením podstaty, ale verš jí pak začal být těsný pro veškeré její city a tak pohrdla plynulostí a odvážila se užít přesahu. „Odjakživa měla co vyslovit a dík hudebnímu nadání živelně vytušila, jak. Vešla do poezie s rytmickou osobitostí, která jí umožnila přenést do veršů niternou bouři.“ [15, str.295] Hojně začala užívat přesahů nejen z verše do verše, ale i ze sloky v sloku. Došlo i na přesahy z básně do básně, ty se pak jakoby samy sebou začaly spojovat do básnických cyklů. Také se mění kontextuální pozadí vzniku jejích básní – události 1.světové války, odchod manžela na frontu a narození dcery působí kontrast ve vnímání světa a jeho přijetí, a tak v jejich básních nacházíme dozvuky

mladického opojení životem, ale zároveň i stesk, daný Marině Cvetajevové od narození, který postupně nabývá zostřených hran.

Прибой курчавился у скал, --	U- U- U- U-	a
Протяжен, пенен, пышен, звонок...	U- U- U- U- U	b
Мне Вашу дачу указал --	U- U- UU U-	a
Ребенок.	U- U	b

Невольно замедляя шаг
-- Идти смелей как бы не вправе-
Я шла, прислушиваясь, как
Скрежещет гравий.

Скрип проезжающей арбы
Без паруса. -- Сквозь плющ зеленый
Блеснули белые столбы
Балкона.

Была такая тишина,
Как только в полдень и в июле.
Я помню: Вы лежали на
Плетеном стуле.

Ах, не оценят -- мир так груб! --
Пленительную Вашу позу.
Я помню: Вы у самых губ
Держали розу.

Не подымая головы,
И тем подчеркивая скуку --
О, этот жест, которым Вы
Мне дали руку.

Великолепные глаза
Кто скажет -- отчего -- прищуря,
Вы знали -- кто сейчас гроза
В моей лазури.

От солнца или от жары --
Весь сад казался мне янтарен,
Татарин продавал чадры,
Ушел татарин...

Ваш рот, надменен и влекущ,
Был сжат -- и было все понятно.
И солнце сквозь тяжелый плющ
Бросало пятна.

Все помню: на краю шэз-лонг
Соломенную Вашу шляпу,
Пронзительно звенящий гонг,
И запах

Тяжелых, переспелых роз
И складки в парусинных шторах,
Беседу наших папирос
И шорох,

С которым Вы, властитель дум,
На розу стряхивали пепел.
-- Безукоризненный костюм
Был светел.

28 июня 1914

Tato báseň byla věnována staršímu bratrovi Sergeje Efrona Petrovi, se kterým se Marina seznámila na začátku války, když se Petr nečekaně vrátil z Paříže, kde pracoval jako herec. Onemocněl totiž tuberkulózou a po příjezdu, během několika týdnů, zemřel. [14] Na Marinu jejich setkání velmi zapůsobilo, svého švagra si stihla zamilovat. Je proto zřejmé, proč na rozdíl od ostatních se v této době příliš nezajímala o válku:

Война, война! -- Кажденья у киотов
И стрекот шпор.
Но нету дела мне до царских счетов,
Народных ссор.

На, кажется, -- надтреснутом-канате
Я -- маленький плясун.
Я тень от чьей-то тени. Я лунатик
Двух темных лун.

Москва, 16 июля 1914

Z hlediska literárního rozboru básně «Прибой курчавился у скал» si můžeme všimnout užití mnoha uměleckých výrazových prostředků. Tato eufonická báseň jejíž verše jsou prozodicky vystavěny, nese jambickou stopu a střídavý rým. Zvukové zakončení veršů: nejčastěji se jedná o asonanci (скал – указал; груб – губ; пепел – светел...), ale také i o úplné rýmy (тишина – лежали на; июле – стуле...). Libozvučnost básni přidává užití aliterace (Блеснули белые столбы / Балкона), a jiných figur, např. epanastrofy (Татарин продавал чадры, /Ушел татарин...). Kromě různých tropů: metafory (прибой курчавился; солнце бросало пятна), metonymie (беседу наших папирос; ваш рот надменен и влекущ) má v této básni své zastoupení i přirovnání (тишина, как только в полдень и в июле). Samozřejmě bych neměla zapomenou upozornit na již zmíněné přesahy: z verše do verše (viz třetí sloka), ze sloky v sloku (viz poslední tři sloky). Za hlavní téma této básně bychom mohli považovat potřebu Mariny vyjádřit obdiv ke svému švagrovi a dát najevo nezapomenutelnost i těch nejnenápadnějších okamžiků při jejích setkání.

Další východisko z uzavřeného kruhu úvah o smrti a pomíjivosti života, jak tomu bylo v Marininých raných básních, Cvetajevová nachází také v přenosu důrazu na téma seberealizace jako „silné osobnosti“, schopnost žít a nemyslet při tom na nestálost života a nebo přijmout smrt jako jeho samozřejmou součást – to je další motiv básní tohoto období («Посвящаю эти строки», «Ах, на гравюре полустертой»).

Ах, на гравюре полустертой
Три сотни побеждало-трое!
Лишь мертвый не вставал с земли.
Вы были дети и герои,
Вы все могли.
/.../
Что так же трогательно-юно,
Как ваша бешеная рать?..
Вас златокудрая Фортуна

Посвящаю эти строки
Посвящаю эти строки
Тем, кто мне устроит гроб.
Приоткроют мой высокий
Ненавистный лоб.
/.../
В платье белоснежном -- с детства
Нелюбимый цвет! --
Лягу -- с кем-то по соседству?-

Вела, как мать. *До скончанья лет.*
/.../ */.../*

Také pod všemi básněmi z těchto let se poprvé objevuje přesné datum jejích vzniku, což se do budoucna stává typickým rysem cvetajevovské lyriky. Tato specifičnost a chronologické uspořádání básní ve sbornících ještě více podtrhuje již zmiňovanou „deníkovost“ její poezie, tak jak to již dříve vystihl i Vološin v recenzi na Marininu prvotinu.

V básních je patrná i samolibost a pýcha autorky, která již dobře tuší svou výjimečnost a prorocky předvídá svou osamělou budoucnost. Ostatně, jak dokazuje její deníkový záznam z roku 1914, o svém talentu dobře věděla a byla na něj nepokrytě hrdá. „*Я не знаю женщины, талантливее себя к стихам. – Нужно сказать – человека... «Второй Пушкин», или «первый поэт-женщина» – вот чего я заслуживаю и может быть дождусь и при жызни. Меньшего не надо, меньшее плывет мимо, не задевая ничего...*“[8, стр.89]

Z těchto jejích slov si můžeme všimnout, básnířčinu prorockou jistotu, že slavnou a významnou spisovatelku určitě jednou bude, jen neví, jestli ještě za svého života.

Сердце, пламени капризней
В этих диких лепестках,
Я найду в своих стихах
Все, чего не будет в жизни.
/.../

Всем случайностям навстречу!
Путь -- не все ли мне равно?
Пусть ответа не дано, --
Я сама себе отвечу!

С песней на устах
Я иду -- к какой отчизне?
-- Все, чего не будет в жизни
Я найду в своих стихах!

Dalším charakteristickým znakem básní z těchto let (a od teď i v budoucnu) je dětství z pohledu matky. Tento motiv se u Cvetajevové překvapivě objevil už dříve, ale nyní čerpá z vlastní zkušenosti a píše mnoho veršů věnovaných své první dceři Alje – Ariadně.

Его дочке
Моя несчастная природа
В тебе до ужаса ясна:
В твои без месяца два года --
Ты так грустна.

Все куклы мира, все лошадки
Ты без раздумия отдашь --
За листик из моей тетрадки
И карандаш.

Ты с няньками в какой-то ссоре
Все делать хочется самой.
И вдруг отчаянье, что "море
Ушло домой".

Да, я тебя уже ревную
/.../
Да, я тебя уже ревную
Ты в один и тот же час,
Радость маленького тела,
Новых глаз.

В марте месяце родиться
-- Господи, внемли хвале! --
Это значит быть как птица
На земле.

Ласточки ныряют в небе,
В доме все пошло вверх дном:
Детский лепет, птичий щебет
За окном.
/.../

Не передашь тебя -- как гордо
Я о тебе ни повествуй! --
Когда ты просишь: "Мама, морду
Мне поцелуй".
/.../

Жалобный недвижим венчик,
Нежных век недвижен край.
Спи, дитя. Спи, Божий птенчик.
Баю-бай.

Pro úplnost této kapitoly nemohu vynechat zmínku o milostném vztahu Cvetajevové k jiné básnířce Sofii Parnok, který prožívala v tomto svém tvůrčím období. O hloubce citů Mariny k dané ženě svědčí mnoho básní jí věnovaných a později sebraných do cyklu nazvaného «Подруга». I v těchto básních nalézáme motivy dětství, kdy dětskost je metaforou pro nevinnost, upřímnost a bezprostřednost. “Взгляд – до взгляда – смел и светел, / Сердце – лет пяти... – / Счастлив, кто тебя не встретил / На своем пути!“ («Повторю в канун разлуки», «Все глаза под солнцем – жгучи», «Ты проходишь своей дорогою»). „…В ее стихах именно это время окончательно закрепит освобождение от ‚юношеских‘ интонаций.“ [8, str.102]

Есть имена, как душные цветы,
И взгляды есть, как плящущее пламя...
Есть темные извилистые рты
С глубокими и влажными углами.

Есть женщины. -- Их волосы, как шлем,
Их веер пахнет гибельно и тонко.
Им тридцать лет. -- Зачем тебе, зачем
Моя душа спартанского ребенка?

Все глаза под солнцем -- жгучи,
День не равен дню.
Говорю тебе на случай,
Если изменю:

Чьи б ни целовала губы
Я в любовный час,
Черной полночью кому бы
Страшно ни клялась, --

Жить, как мать велит ребенку,
Как цветочек цвесть,
Никогда ни в чью сторонку
Глазом не повесть...

Видишь крестик кипарисный?
-- Он тебе знаком --
Все проснется -- только свистни
Под моим окном.

4.3. **1916 „Poslední rok starého světa“**

Ve dvacátých letech potřebovala autorka roztřídit své dosavadní básně do sborníků a právě rok 1916 byl pro ni „hraniční“. Ne náhodou při výběru názvu pro sborník tohoto období Cvetajevová se na dlouho přikloní k názvu «Китеж-град», podle neviditelného hradu, který se podle legendy nacházel v Nižněnovgorodské oblasti na břehu jezera Světlojar. Jak píše ve své knize Irina Ševelenko, tento název měl mít symbolický význam: „В таком названии мотивы выделения стихов 1916 года в самостоятельный сборник предельно выявлены: автор преподносит запечатленный им облик России и ее жителей (включая себя) как облик канувшего в небытие легендарного града Китежа, которого уже нигде, кроме как в этих стихах, не найти.“ [8, str.107] Později se Cvetajevová přikloní k jinému názvu, víc neutrálnímu **«Версты. Выпуск I»** právě proto, že původně plánovaný název měl podle slov autorky „*слишком очевидную смысловую «ретроспективность»*“ [tamtéž]

A čím byl tento rok v tvorbě Cvetajevové tak průlomový? V zimě roku 1916 navštívila Marina poprvé Petrohrad. Odjela tam se Sofií Parnok, avšak tam se jejích cesty definitivně rozešly. Petrohrad – neboli Peterburg, jak ho Marina nazývala, v ní zanechal velikou stopu, okouzlil ji. Strávila tu tři týdny. Zde poprvé Cvetajevová četla své básně a poprvé před tak významným publikem – M. Kuzmin, O. Mandelštam, S. Jesenin, G. Ivanov, G. Adamovič aj. – v literárním salónu hlavního města, v domě Kannegiserova[8]. Pro Cvetajevovou, která tak ráda dávala najevo svůj tvůrčí individualismus a odvahu být „svá“, to byla ohromná zkušenost. Petrohradské publikum, které básnířku výtečně přijalo, představovalo něco jako zrcadlo odrážející cizí vnímání její poezie, ve kterém objevila svou novou poetickou identitu – «московскость» – «я поэта, представляющего московскую культуру».[8, str.109] Paradoxem je, že v jejích verších nebylo nic až tak specificky moskevského, ale její „tvůrčí aura“ byla natolik „jiná“, že to dávalo tušit, že se za ní skrývá něco víc než jenom autorčina individuálnost či nezávislost. G. Adamovič později v časopise «Литературная неделя» vzpomínal: „Я помню впечатление, которое произвели ее стихи – особенно в Петербурге. Может быть, в этом сыграло роль начавшееся тогда соперничество двух городов – кому быть, кому не быть столицей. В Петербурге очень болезненно все ощутили тогда ‚конец императорского периода‘ – независимо от политических симпатий и чувств, конечно, – и с ревнивой опаской поглядывали на Москву. Над

[8] Leonid Ioakimovič Kannegießer, básnik, s jehož rodinou se Marina Cvetajevová velice spřátelila v době, kdy pobývala v Petrohradu. V roce 1919, po atentátu na předsedu komunistické strany Iráckého byl popraven.

цветаевским циклом петербургские поэты ‚ахнули' - над прелестью, над неожиданностью ее Москвы." [8, str.108]

Poté, co se Cvetajevová vrátila domů, pocítila na sobě jakési políbení nové múzy. Cítila se být jiná, dospělejší, opravdovější. „В Москве Цветаева, судя по стихам тех дней, ощущает себя какои-то иной, обновленной. Словно стала просыпаться в ее лирической героине некое московское *россиiство* – контрастом *европеизму* образов и ощущений, внушенных ‚северной столицей'. Теперь к читателю обращается совсем новый поэт; так Цветаева раньше не писала." [7, str.83]

Посадила яблоньку
Малым -- забавоньку,
Старому -- младость,
Садовнику -- радость.

Приманила в горницу
Белую горлицу:
Вору -- досада,
Хозяйке -- услада.

Породила доченьку --
Синие оченьки,
Горлинку -- голосом,
Солнышко -- волосом.
На горе девицам,
На горе молодцам.

Tématicky je tento sborník velice obsáhlý – centrálním motivem zůstává Moskva, a to nejen v básních sebraných do cyklu «Стихи о Москве», ale atmosféra tohoto města dýchá na nás při čtení celého sborníku – ať jsou básně věnované Mandelštamovi, Čurilinovi, Blokovi, Achmatovové (které věnovala vlastní rodné město a to právě ve Verších o Moskvě a Verších k Achmatovové, které jsou zahrnuty do cyklu básní „Versty") nebo tyto básně popisují místní folklor nebo okamžiky z autorčina života, všude nacházíme Moskvu – její domy a zlaté kopule, její náměstí a ulice…

Téma dětství v těchto básních autorka podává prostřednictvím mateřství («Четвертый год», «Димитрий! Марина! В мире», «Канун Благовещенья»...)

Канун Благовещенья
К Солнцу -- Матери,
Затерянная в тени,
Воззываю и я, радуясь:
Матерь -- матери
Сохрани
Дочку голубоглазую!
В светлой мудрости
Просвети, направь
По утерянному пути --
Блага.
Дай здоровья ей,
К изголовью ей
Отлетевшего от меня

Приставь -- Ангела.
От словесной храни -- пышности,
Чтоб не вышла как я -- хищницей,
Чернокнижницей.

Четвертый год.
Глаза, как лед,
Брови уже роковые,
Сегодня впервые
С кремлевских высот
Наблюдаешь ты
Ледоход.
/.../
Льдины, льдины
И купола.
Звон золотой,
Серебряный звон.
Руки скрещены,
Рот нем.
Брови сдвинув -- Наполеон! --
Ты созерцаешь -- Кремль.

-- Мама, куда -- лед идет?
-- Вперед, лебеденок.
Мимо дворцов, церквей, ворот
Вперед, лебеденок!

„Ребенок“ nebo „дочь“ – obrazy děti se objevuji v cyklu «Бессоница»: „Из дома сонного иду -- прочь. / И люди думают: жена, дочь, -- / А я запомнила одно: ночь.“(«В огромном городе моем – ночь»), „Нежно-нежно, тонко-тонко / Что-то свистнуло в сосне. / Черноглазого ребенка / Я увидела во сне.“ («Нежно-нежно, тонко-тонко»), „Ребенок в люльке своей кричит, / Старик над смертью своей сидит, / Кто молод -- с милою говорит, / Ей в губы дышит, в глаза глядит“ («Кто спит по ночам? Никто не спит!»), „Ты море пьешь, / Ты зори пьешь, / С каким любовником кутеж / С моим /– Дитя– / Сравним?“ («Бессоница! Друг мой!»).

„Jako verše o Moskvě patří Achmatovové, poslední báseň z Nespavosti patří vdově po skladateli Skrjabinovi, která trpěla těžkou a nakonec smrtelnou nespavostí. Básnířka u ní za nemoci často bděla, odjakživa měla vyvinutý cit pro cizí trápení; i u Sergeje Efrona přispíval k síle její lásky soucit, velice na ni zapůsobilo, že má tuberkulózu a přišel o matku a bratra, kteří oba skončili sebevraždou. Jako by byla utrpením přitahována. Ne však z chorobné přecitlivělosti, spíš z vrozené touhy projevit činorodou lidskou účast.“ [15, str.297]

Tyto básně se již nečtou tak snadno, čtenář je často musí „luštit“ jako rébusy. Rytmika veršů je až neuvěřitelně různorodá. Poetika Cvetajevové se stala v těchto básních méně průhlednou, více metaforizovanou, méně srozumitelnou. Poprvé se v jejích básních objevuje nová stylistika. „Новая стилистика и становится главной ‚героиней‘ стихов 1916 года. Два стилистичских ‚уклона‘, прежде лирике Цветаевой не свойственных, оказываются

соучастниками творимой языковой гармонии. Оба они архаизирующие: церковно-славянский и народно-песенный.“ [8, стр.110] Zapojení archaických elementů do své poetické řeči se stává charakteristickým rysem ruské moderny, což bylo součástí všeobecného úsilí tehdejší společnosti rehabilitovat nacionální myšlenky v celém ruském umění. [8]

Další zajímavou skutečností poezie tohoto roku je fakt, že většina hrdinů a adresátů Marininých básní prochází stránkami tohoto sborníku inkognito, tak se nám například Osip Mandelštam objevuje jako „молодой Державин“ («Никто ничего не отнял»), „гордец и враль“ («Ты запрокидываешь голову»), jako „божественный мальчик“ (viz báseň níže) nebo „отрок лукавый“ («Откуда такая нежность»). Výjimku tvoří básně věnované Blokovi a Axmatovové.

„По ритмике, инструментовке стихи к Ахматовой разнообразнее, энергичнее блоковского цикла“ [9, str. 103]

Имя ребенка -- Лев,
Матери -- Анна.
В имени его -- гнев,
В материнском -- тишь.
Волосом он рыж
-- Голова тюльпана! --
Что ж, осанна
Маленькому царю.

Дай ему Бог -- вздох
И улыбку матери,
Взгляд -- искателя
Жемчугов.
Бог, внимательней
За ним присматривай:
Царский сын -- гадательней
Остальных сынов.

Рыжий львеныш
С глазами зелеными,
Страшное наследье тебе нести!

Северный Океан и Южный
И нить жемчужных
Черных четок -- в твоей горсти!

Ты запрокидываешь голову
/.../
Не спрашиваю. Дух мой алчущий
Переборол уже мечту.
В тебе божественного мальчика, --
Десятилетнего я чту.

Помедлим у реки, полощущей
Цветные бусы фонарей.
Я доведу тебя до площади,
Видавшей отроков -- царей...
/.../

Как слабый луч сквозь черный морок адов
Какие дни нас ждут, как Бог обманет,
Как станешь солнце звать -- и как не

встанет...

Так, узником с собой наедине
(Или ребенок говорит во сне?),

Предстало нам -- всей площади широкой! --
Святое сердце Александра Блока.

O setkání Mariny Cvetajevové s Osipem Mandelštamem se v literárněvědných pramenech píše, že bylo významné pro oba: „Když Mandelštam předčítá své básně, zaklání hlavu a přivírá oči. Marina jej tak okouzlí, že již v březnu přijíždí do Moskvy aby se s ní setkal...“ [14, str.110] „Přátelství s Cvetajevovou sehrálo podle mého v Mandelštamově životě a práci velkou roli“, potvrzuje jeho žena Naděžda ve svých vzpomínkách. A dále uvádí: „Byl to také most přes který přešel z jednoho období do jiného… Cvetajevová, jež ho obdarovala svým přátelstvím a Moskvou, Mandelštama snad očarovala. Byl to nádherný dar, protože jen s Petrohradem, bez Moskvy, se nedá volně dýchat, doopravdy cítit Rusko, být morálně svobodný…“ [tamtéž, str.114] V Marinině tvorbě se zas objevuji nové rytmy a zvuková zabarvení nebo lidový jazyk a častušky, což by se dalo také připsat jejích setkání.

Prvky dětství se objevují v celém období roku 1916, ale rozhodně už to není dominantní téma cvetajevovské lyriky. Kdybychom měli vystihnout hlavní téma, bylo by to určitě téma noci, i když často ve spojení s prvky dětství (viz jedna z posledních básní 1916 roku «По ночам все комнаты черны»).

По ночам все комнаты черны,
Каждый голос темен. По ночам
Все красавицы земной страны
Одинаково -- невинно -- неверны.
И ведут друг с другом разговоры
По ночам красавицы и воры.

Мимо дома своего пойдешь --
И не тот уж дом твой по ночам!
И сосед твой -- странно -- непохож,
И за каждою спиною -- нож.

И шатаются в бессильном гневе
Черные огромные деревья.

Ох, узка подземная кровать
По ночам, по черным, по ночам!

Ох, боюсь, что буду я вставать,
И шептать, и в губы целовать...

-- Помолитесь, дорогие дети,
За меня в час первый и в час третий.

17 декабря 1916

Zajímavé je, že se ve „Verstách I“ o válečných událostech hovoří jen málo. „Marina se chová jako většina ruské inteligence, která ještě v roce 1916 diskutuje o rytmu, duchovní krizi

staré Evropy, vede nekonečné filozofické debaty a nezajímá se o osud své vlastní země, jež pomalu krvácí na frontách a stojí na pokraji zhroucení.“ [14, str.116]

4.4. **1917 – 1920 „Začátek konce“**

Tato léta byla pro Marinu Cvetajevovou velice těžká – Irma Kudrova ve své knize «Жизнь Марины Цветаевой» nazvala počáteční kapitolu pro toto období jako „Начало конца“ [6], což si myslím, nejlépe charakterizuje období života Cvetajevové, které teď nastávalo. Přišla revoluce a s ní i definitivní konec starých pořádků, nastal hlad a neskutečná bída. Její muž Sergej převážně nebyl nablízku, ještě na konci roku 1916 byl poslán do junkerského učiliště nedaleko Petrohradu odkud se sice vrátil po půl roce už jako praporčík, avšak stále toužil jít na frontu. Od svého záměru však na nějaký čas ustoupil, především kvůli své ženě a pracoval u stráže v moskevském Kremlu. Po říjnovém bolševickém převratu, ne hned, ale o několik měsíců později odjíždí Efron do dobrovolnické armády na Don a na dlouhou dobu se ze života Mariny ztrácí.

Vološin prý kdysi řekl: „Marino, sama sobě škodíš nadbytkem. Máš v sobě materiál na deset básníků, a každý z nich by byl neobyčejný…“ [14, str.118] Těmito slovy by se prozměnu dalo charakterizovat toto tvůrčí období Mariny Cvetajevové. Dvě sbírky básní, které vznikaly paralelně, ale nebyly v této podobě nikdy vydány, se v tématu i stylu zcela různí, až by se mohlo někomu zdát, že pocházejí od různých autorů. První sbírka zahrnující básně z let 1917 – 1921 a která měla podle představ Cvetajevové nést jméno **«Версты II»**, vyjadřuje novou nad všemi pozemskými obtížemi vítězící lásku. Hlavní část sbírky tvoří cyklus „Don Juan“ a tématicky (avšak ne stylem) se tyto básně vracejí k básnířčinu romantickému mládí. [14]

И падает шелковый пояс
К ногам его -- райской змеей...
А мне говорят -- успокоюсь
Когда-нибудь, там, под землей.

Я вижу надменный и старый
Свой профиль на белой парче.
А где-то -- гитаны -- гитары --
И юноши в черном плаще.

И кто-то, под маскою кроясь:
-- Узнайте! -- Не знаю. -- Узнай!
И падает шелковый пояс
На площади -- круглой, как рай.

14 мая 1917

Druhá sbírka, zahrnující básně z let 1917 – 1920 se nazývá **«Лебединный стан»** a zde Cvetajevová reaguje na aktuální dění, tedy na únorovou a říjnovou revoluci a občanskou válku. Svým způsobem představuje tato sbírka jakýsi lyrický deník, ve kterém autorka vyjadřuje své skutečné pocity.

-- Где лебеди? -- А лебеди ушли.
-- А вороны? -- А вороны -- остались.

-- Куда ушли? -- Куда и журавли.
-- Зачем ушли? -- Чтоб крылья не достались.

-- А папа где? -- Спи, спи, за нами Сон,
Сон на степном коне сейчас приедет.
-- Куда возьмет? -- На лебединый Дон.
Там у меня -- ты знаешь? -- белый лебедь...

9 августа 1918

Знаю, умру на заре! На которой из двух,
Вместе с которой из двух -- не решить по заказу!
Ах, если б можно, чтоб дважды мой факел потух!
Чтоб на вечерней заре и на утренней сразу!

Пляшущим шагом прошла по земле! -- Неба дочь!
С полным передником роз! -- Ни ростка не наруша!
Знаю, умру на заре! -- Ястребиную ночь
Бог не пошлет по мою лебединую душу!

Нежной рукой отведя нецелованный крест,
В щедрое небо рванусь за последним приветом.
Прорезь зари -- и ответной улыбки прорез...
Я и в предсмертной икоте останусь поэтом!

Москва, декабрь 1920

Marině Cvetajevové se v této době narodila druhá dcera Irina (13.dubna, stejně jako já). Avšak ne pod šťastnou hvězdou – o dva roky později, v době největšího hladu, umřela. V poezii Cvetajevové se tyto vzpomínky pochopitelně často objevují. Bolest ze ztráty dítěte, zoufalství, smutek, osamění – to vše vycítíme při čtení básní z těchto let.

Два цветка ко мне на грудь
Положите мне для воздуху.
Пусть нарядной тронусь в путь,
Заработала я отдых свой.

В год. . . . .
Было у меня две дочери, --
Так что мучилась с мукой
И за всем вставала в очередь.

Подойдет и поглядит
Смерть -- усердная садовница.
Скажет -- "Бог вознаградит, --
Не бесплодная смоковница!"

Две руки, легко опущенные
На младенческую голову!
Были -- по одной на каждую --
Две головки мне дарованы.

Но обеими -- зажатыми --
Яростными -- как могла! --
Старшую у тьмы выхватывая --
Младшей не уберегла.

Две руки -- ласкать -- разглаживать
Нежные головки пышные.
Две руки -- и вот одна из них
За ночь оказалась лишняя.

Светлая -- на шейке тоненькой --
Одуванчик на стебле!

Мной еще совсем непонято,
Что дитя мое в земле.

S motivy dětství se v tomto období poezie Cvetajevové setkáváme velmi často. A nejsou to jen bolestné vzpomínky na dceru Irinu. Už při očekávání druhého potomka Marina psala o dítěti a z jejích básní je patrné, že očekávala narození vytouženého syna. Zajímavá je báseň «У камина, у камина», zde se objevuje narážka na biblický příběh o Mojžíšovi, budoucím prorokovi, který byl nalezen v košíku z rákosí na břehu Nilu dcerou egyptského faraóna.

У камина, у камина
Ночи коротаю.
Все качаю и качаю
Маленького сына.

Лучше бы тебе по Нилу
Плыть, дитя, в корзине!
Позабыл отец твой милый
О прекрасном сыне.
/.../

Slovo syn se objevuje i v jiných básních – například v těch, které byly napsané ještě pod vlivem dřívějších motivů, ve kterých se opěvuje radost ze života a láska («Милые спутники, делившие с нами ночлег») nebo v tak zvané „občanské lyrice“, která byla sdružena do již zmiňované sbírky „Labutí ležení“ a obsahovala básně odrážející tehdejší atmosféru události vyvolané revolucí. „Два основных мотива мы услышим в гражданской лирике Цветаевой 1917 года: сострадание к повережнным и – надежду на героя. Ее политические симпатии в том и в другом случае совершенно не играют роли!“ [6, str.155]

За Отрока -- за Голубя -- за Сына,
За царевича младого Алексия
Помолись, церковная Россия!
/.../
Ласковая ты, Россия, матерь!
Ах, ужели у тебя не хватит
На него -- любовной благодати?

Грех отцовский не карай на сыне.
Сохрани, крестьянская Россия,
Царскосельского ягненка -- Алексия!

„Пророческое предчувствие, страх, сжатие женского материнского сердца при мысли о судьбе больного ребенка, ни в чем не повинного царевича – вот цветаевский отклик на происходящее.“ [tamtéž]

Několik básní z těchto let je věnováno autorčině starší dceři Ariadně – cyklus básní «Але», dále pak například básně «Маленький домашний дух...» a «Когда-нибудь, прелестное созданье...»

Когда-нибудь, прелестное созданье,
Я стану для тебя воспоминаньем.

Там, в памяти твоей голубоокой,
Затерянным -- так далеко -- далеко.

Забудешь ты мой профиль горбоносый,
И лоб в апофеозе папиросы,
/.../

Маленький домашний дух,
Мой домашний гений!
Вот она, разлука двух
Сродных вдохновений!

Жалко мне, когда в печи
Жар, -- а ты не видишь!
В дверь -- звезда в моей ночи!
Не взойдешь, не выйдешь!

Платьица твои висят,
Точно плод запретный.
На окне чердачном -- сад
Расцветает -- тщетно.
/.../

Не сказать ветрам седым,
Стаям голубиным --
Чудодейственным твоим
Голосом: ~ Марина!

V době kdy vznikla tato poslední báseň (listopad 1919) pobývála tehdy šestiletá Ariadna v azylovém domě, do kterého Cvetajevová umístila na čas své děti v mylné domněnce, že se tam o ně lépe postarají. Z básně je patrný stesk po dcerušce a také si zde můžeme všimnout, že Ariadna oslovovala matku jménem, což se objevuje i v mnoha jiných básních, ale především se o tom dočítáme v denících Mariny Cvetajevové. V šesti letech byla malička Alja, která se naučila číst i psát už v pěti letech, opravdovou přítelkyní Marině Cvetajevové a plnohodnotným partnerem pro jejich rozhovory. Alja si po vzoru své matky vedla deník, do kterého psala již první básně, které udivovaly svou dospělostí projevu a talentem.

O tvorbě Cvetajevové v těchto letech se dá říci, že z hlediska literární analýzy se jedná o jedno z nejhůře definovatelných tvůrčích období. Částečně je to dáno také tím, že ani sama autorka nesestavila sborník, do kterého by se všechny tyto básně vešly, protože byly tolik různorodé. Sborník «Версты II», do kterého původně plánovala Cvetajevová zařadit převážnou část těchto básní, nebyl nikdy vydán, ačkoliv sborník «Версты» obsahující pouze 35 básní, tudíž ani ne jednu desetinu toho, co autorka napsala v letech 1917-1920, byl tradičně ač neprávem označován dvojkou. Důvodů, proč nedošlo k realizaci Marininých plánů bylo pravděpodobně více – básní bylo příliš mnoho na to, aby se vešly do jediné sbírky a tématicky byly také velice odlišné a pak je pravděpodobná i neochota vydavatelé přijmout autorčiny básně. Ta neochota souvisí i se stylem cvetajevovského psaní, která v této době byla nejvíc

experimentátorskou. „Стилистическая разноглосица в поэзии Цветаевой революционных лет, отсутствие в ней единого внутреннего стержня связаны и с сознательным экспериментаторством, пошедшим сразу по нескольким направлениям...“ [8, str.145]

Revoluce v životě Cvetajevové zapůsobila také jako jakýsi katalyzátor jejího tvůrčího sebeurčení – odhalení vlastních možností, kdy jí doslova sebrala veškerou, od dětských let stále ještě patrnou, iluzi o šťastném životě a naučila ji chladnokrevně vnímat realitu. Z mnou vybraných básní to není příliš patrné, protože mé téma je dětství a kde je motiv dětství tam těžko působí na pero básníka chladnokrevnost.

Земное имя
Стакан воды во время жажды жгучей:
-- Дай -- или я умру! --
Настойчиво -- расслабленно -- певуче --
Как жалоба в жару --

Все повторяю я -- и все жесточе
Снова -- опять --
Как в темно те, когда так страшно хочешь
Спать -- и не можешь спать.

Как будто мало по лугам снотворной
Травы от всяческих тревог!
Настойчиво -- бессмысленно -- повторно --
Как детства первый слог...

Так с каждым мигом все неповторимей
К горлу -- ремнем...
И если здесь -- всего -- земное имя, --
Дело не в нем.

Tvůrčí cesta poezie této doby modifikovala „folklorně-moskevský“ tón básní předešlého sborníku za pomoci cikánských motivů objevujících se ve velké části básní nynějších. „Цыганские темы и мотивы, вся цветаевская речевая фольклерность и архаика воспринимались, таким образом, как органическая принадлежность революционной эпохи, как внятная всем метафора современности.“ [8, str.148]

Při čtení básní tohoto období jsem nalezla několik, ve kterých se objevuje motiv dětství spolu s cikánskými motivy. Za povšimnutí stojí bohatá slovní zásoba těchto básní.

А когда -- когда-нибудь -- как в воду
/.../
Знай одно: что завтра будешь старой.
Пей вино, правь тройкой, пой у Яра,
Синеокою цыганкой будь.
Знай одно: никто тебе не пара --
И бросайся каждому на грудь.
/.../
Знай одно: (твой взгляд широк от жара,
Паруса надулись -- добрый путь!)
Знай одно: что завтра будешь старой,
Остальное, деточка, -- забудь.

Уравнены: как да и нет,
Как черный цвет -- и белый цвет.

Как в творческий громовый час
С громадою Кремля -- Кавказ.

Не путал здесь -- земной аршин.
Все равные -- дети вершин.
/.../
И оттого что оком -- желт,
Ты мне орел -- цыган -- и волк.

Цыган в мешке меня унес,
Орел на вышний на утес
Восхитил от страды мучной.
/.../

Все сызнова: опять рукою робкой
Все сызнова: опять под стопки пански
Швырять с размаху грудь.
(Да, от сапог казанских, рук цыганских
Не вредно отдохнуть!)
/.../
И сызнова: уже забыв о птичке,
Спать, как дитя во ржи...
(Но только умоляю: по привычке
-- Марина -- не скажи!)

Tato báseň, stejně jako mnohé z těchto let, se kompozičně liší, především od těch začátečnických. Rytmika veršů je už méně rozpoznatelná a smysl básně již také není tolik zřejmý.

Милые спутники, делившие с нами ночлег!
Версты, и версты, и версты, и черствый хлеб...

Рокот цыганских телег,
Вспять убегающих рек --
Рокот...

Ах, на цыганской, на райской, на ранней заре
Помните жаркое ржанье и степь в серебре?
Синий дымок на горе,
И о цыганском царе --
Песню...

В черную полночь, под пологом древних ветвей,
Мы вам дарили прекрасных -- как ночь -- сыновей.
Нищих -- как ночь -- сыновей...
И рокотал соловей --
Славу...
/.../

„Возможность средствами простонародной речи выразить смятение и ужас перед лицом новой повседневности – одно из открытий Цветаевой этого времени.“ [8, str.150] „В июле 1919 года она отмечала в записной книжке свою новую страстную потребность *«слушать! слушать! слушать! – и записывать! записывать! записывать!»* речь простонародья и поясняла: *С особенным наслаждением ввожу в свою речь некоторые простонародные обороты: «у всякого – свой закон», «вдосталь», «до переменного времени», «фортовый», «нахлебник», «льститься на»... и т.д. и т.д. и т.д. – все это в меру, конечно, и к месту. Иногда, смеясь, говорю: «хужей» и,*

кажется, совершенно серьезно, говорю уже «слабже». (Младше – лучше – слаще – слабже.) Есть у простонародья гениальные ошибки.“ [8, str.148]

Пожалей...
-- Он тебе не муж? -- Нет.
Веришь в воскрешенье душ? -- Нет.
-- Так чего ж?
Так чего ж поклоны бьешь?
-- Отойдешь --
В сердце -- как удар кулашный:
Вдруг ему, сыночку, страшно --
Одному?

-- Не пойму!
Он тебе не муж? -- Нет.
-- Веришь в воскрешенье душ? -- Нет.
-- Гниль и плесень?
-- Гниль и плесень.
-- Так наплюй!
Мало ли живых на рынке!
-- Без перинки
Не простыл бы! Ровно ссыльно-
каторжный какой -- на досках!
Жестко!

-- Черт!
Он же мертв!
Пальчиком в глазную щелку --
Не сморгнет!
Пес! Смердит!
-- Не сердись!
Видишь -- пот
На виске еще не высох.
Может, кто еще поклоны в письмах
Шлет, рубашку шьет...

-- Он тебе не муж? -- Нет.
-- Веришь в воскрешенье душ? -- Нет.
-- Так айда! -- ...нагрудник вяжет...
Дай-кось я с ним рядом ляжу...
Зако -- ла -- чи -- вай!

Декабрь 1920

Ještě jeden fakt stojí za zmínku, v zimě roku 1917 se Cvetajevová seznámila s mnoha významnými literáty tehdejší doby a s některými pak ještě v dalších letech. V domě manželů Cetlinových, moskevských intelektuálů, kteří založili vlastní vydavatelství, se často scházeli různí spisovatelé. Zde tak jednoho zimního večera proběhlo setkání představitelů dvou literárně-filozofických směrů: symbolistů, které reprezentovaly jména jako K. Balmont, V. Ivanov nebo A. Bělyj, a futuristů, z nichž se zúčastnili setkání V. Majakovskij, bratři Burljukovi, V. Kamenskij a Boris Pasternak. Pak tu byli přítomni i ti, jež nepatřili ani k jednomu z těchto směrů. Mezi ty patřila Cvetajevová, dále pak V. Chodasevič nebo A. Tolstoj aj. Setkání s některými z těchto lidí bylo pro Cvetajevovou první v životě, a přesto ji navždy poznamenalo, v tvůrčím i osobním životě.

4.5. **1921 – březen 1922**

Tyto dva roky v tvorbě Cvetajevové patří k období dalšího rozkvětu její poezie – v celé své mnohotvárnosti a hloubce. Všechny básně z těchto let, až na malé výjimky se vešly do sborníku **«Ремесло»**, který vyšel v roce 1923. „Едва ли не первым, что бросилось в глаза современникам в сборнике со столь «земным» названием, была необычность поэтического пространства, открывавшегося на его страницах... Новые стихи Цветаевой не подходили на философцкую лирику, однако создовали впечатление эзотеричности, зашифрованости смысла.“ [8, стр.179]

Báseň «Роландов рог», kterou Marina Cvetajevová začíná své nové básnické období, je nejvýstižnější ukázkou její nové lyriky. V této básni Cvetajevová popisuje svůj nelehký úděl osamělého básníka, bojujícího proti bezduchosti, předsudkům i nepochopení ostatních. Ačkoli je již unavená a její osamělost ji velice tíží, věří, že její snaha bude jednou pochopena a krása předávaných slov doceněna. Uvádím také překlad této básně do českého jazyka od Jany Štroblové, protože se mi zdál být velice zdařilý.

Rollandův roh	*Роландов рог*
Vykřičím – jak když přizná zmrzačení *šašek – já samotu svou dennodenní.* *Anděl má chór a šlechtic rodokmen,* *za každým je dav blízkých – podob, jmen,* *aby, když klopýtne, jak živé valy* *ho podpírali či zaň povstávali.*	*Как нежный шут о злом своем уродстве,* *Я повествую о своем сиротстве...* *За князем -- род, за серафимом -- сонм,* *За каждым -- тысячи таких, как он,* *Чтоб, пошатнувшись, -- на живую стену* *Упал и знал, что -- тысячи на смену!*
Voják je na pluk, běs na prapor hrd. *Lump – sebranku má, šašek – aspoň hrb.*	*Солдат -- полком, бес -- легионом горд,* *За вором -- сброд, а за шутом -- все горб.*
Můj úděl – výspa poustevnické sluje, *ta řehole, mě náhle unavuje:* *V posměchu kupců, v tupců hvízdotu,* *za všechny proti všem... Má výzvo! V tu* *chvíli tě vyšlu – zkamenělá v letu –* *jak rohu zvuk do pustých nebesvětů.*	*Так, наконец, усталая держаться* *Сознаньем: перст и назначеньем: драться,* *Под свист глупца и мещанина смех --* *Одна из всех -- за всех -- противу всех!* *Стою и шлю, закаменев от взлету,* *Сей громкий зов в небесные пустоты.*
Dej, žáre výzvy, jenž tak velký jsi, *ať roh slyší král Karel kterýsi!*	*И сей пожар в груди тому залог,* *Что некий Карл тебя услышит, Рог!*
(Bez data, neboť – po celý můj život...)	

„*Mým domovem jsou verše*“…napsala kdysi Cvetajevová. [15, str.299] „Ve verších byla nejvíc doma odjakživa a v té době o to víc. Skutečný domov měla rozvrácený, a nejen co

do vnější zpřeházenosti předmětů. Rozvrat zasahoval hloub: mladší dcerka byla mrtvá a muž Sergej, který jako důstojník zapadl do Bílé armády, nezvěstný.“ [tamtéž]

Nová podoba lyriky Mariny Cvetajevové nás uvádí do světa přírody oproštěného od všeho hmotného a tělesného. Mnohé z jejích básní z tohoto sborníku k nám promlouvají v mužském rodě, což ještě více potvrzuje snahu Cvetajevové oprostit se od své pozemské podstaty, tedy i pohlaví.

На што мне облака и степи

И вся подсолнечная ширь!
Я раб, свои взлюбивший цепи,
Благословляющий Сибирь.
/.../
Поклон тебе, град Божий, Киев!
Поклон, престольная Москва!
Поклон, мои дела мирские!
Я сын, не помнящий родства...
/.../

Быть мальчиком твоим светлоголовым,
-- О, через все века! --
За пыльным пурпуром твоим брести в суровом
Плаще ученика.
Улавливать сквозь всю людскую гущу
Твой вздох животворящ
Душой, дыханием твоим живущей,
Как дуновеньем -- плащ.
/.../

Tato druhá báseň je první z cyklu «Ученик», kterým se Marina obrací ke svému příteli Sergeji Volkonskému,[9] jehož si velice vážila a měla ho ráda. *„Это моя лучшая дружба за жизнь...“* [9, str.286] Tak napsala Marina v jednom dopise své kamarádce. „Дружба с Волконским, несомненно, повлияла на лирику Цветаевой последнего года перед отъездом за границу. Стихи «Ученика» стали как бы камертном цветаевского творчества этого последнего года. Его краеугольная тема – высокая трагедия духа женщины-поэта, которая во имя своего могучего призвания отрекается от земных страстей.“ [9, str.287]

Při čtení stránek z tohoto sborníku na nás dýchá nová „zádumčivá múza“, tolik inspirující v této době básnířku, téměř odevšad. Celou tvorbou je prostoupená milostná lyrika – cyklus «Разлука», který sestává z desíti básní je věnován jejímu muži Sergejovi, o kterém ještě stále neměla zvěsti. Cyklus působí jako jediná poéma o odloučení – s mužem, s dítětem a se životem vůbec.

Седой -- не увидишь,
Большим -- не увижу.
Из глаз неподвижных
Слезинки не выжмешь.

[9] S.M.Volkonskij, 1860-1937, byl spisovatel a divadelník, vnuk děkabristy, se kterým se Cvetajevová seznámila v roce 1921 v Moskvě.

На всю твою муку,
Раззор -- плач:
-- Брось руку!
Оставь плащ!

В бесстрастии
Каменноокой камеи,
В дверях не помедлю,
Как матери медлят:

(Всей тяжестью крови,
Колен, глаз --
В последний земной
Раз!)

Не крадущимся перешибленным зверем,
Нет, каменной глыбою
Выйду из двери --
Из жизни. -- О чем же
Слезам течь,
Раз -- камень с твоих
Плеч!

Не камень! -- Уже
Широтою орлиною --
Плащ! -- и уже по лазурным стремнинам
В тот град осиянный,
Куда -- взять
Не смеет дитя
Мать.

28 июня 1921

„Cyklus je věnován manželovi, Sergeji Efronovi, básnířka se tu však neloučí jenom s ním, ale i se zemřelým dítětem, i s veškerým pozemským citem, který žárlivá věčnost bere těm, kdo se ji pokoušejí tvorbou dobýt. V úvodu se ozývá i předtucha odtržení od posledního záchytného bodu – rodné země, jejíž nejpodmanivější mateřská znamení, zvonící zvony a hořké krvavé jeřabiny se sem vracejí z Veršů o Moskvě, už však zmarněny tím očekávaným odcizením… Verše, stejně jako ji samotnou, začala poznamenávat zkušenost a čas. Po letech o tom napíše: *‚Čas, jak známo, nezkrášluje. Snad v dětství… Ale nikdo, kdo mě znal ve dvaceti, mi ve třiceti neřekne: Jste teď daleko hezčí. Ve třiceti mohu být daleko výraznější, významnější… I krásnější. Hezčí však ne. A to, co se děje s rysy obličeje, se děje i s verši.‘* [15, str.300]

Твои..... черты,
Запечатленные Кануном.
Я буду стариться, а ты
Останешься таким же юным.

Твои..... черты,

Обточенные ветром знойным.
Я буду горбиться, а ты
Останешься таким же стройным.

Волос полуденная тень,
Склоненная к моим сединам...
Ровесник мой год в год, день в день,

Мне постепенно станешь сыном...

Последняя прелесть,
Последняя тяжесть:
Ребенок, у ног моих
Бьющий в ладоши.

Но с этой последнею
Прелестью -- справлюсь,
И эту последнюю тяжесть я
Сброшу.
/.../
Последняя прелесть,
Последняя тяжесть-
Ребенок, за плащ ухватившийся. .. -- В муке
Рожденный! -- Когда-нибудь людям расскажешь,
Что не было равной --
В искусстве Разлуки!

Při čtení básní tohoto období si všimneme, že motivu dětství tu není příliš mnoho. Dětské vlastnosti jako je stydlivost přidělila Cvetajevová svému Jiřímu v cyklu básní «Георгий», který je odkazem na legendu o svatém Jiří a kterému Cvetajevová propůjčuje vlastnosti fyzického vzhledu svého muže. (Ресницы, ресницы, / Склоненные ниц. / Стыдливостию ресниц / Затменные -- солнца в венце стрел! / -- Сколь грозен и сколь ясен! / И плащ его -- был -- красен, / И конь его -- был -- бел.)

О тяжесть удачи!
Обида Победы!
Георгий, ты плачешь,
Ты красною девой
Бледнеешь над делом
Своих двух
Внезапно-чужих
Рук.

Конь брезгует Гадом,
Ты брезгуешь гласом

Победным. -- Тяжелым смарагдовым маслом
Стекает кровища.
Дракон спит.
На всю свою жизнь
Сыт.

Взлетевшею гривой
Затменное солнце.
Стыдливости детской
С гордынею конской
Союз.
Из седла --
В небеса --
Куст.
Брезгливая грусть
Уст.

Конь брезгует Гадом,
Ты брезгуешь даром
Царевым, -- ее подвенечным пожаром.
Церковкою ладанной:
Строг -- скуп --

В безжалостный
Рев
Труб.

Трубите! Трубите!
Уж слушать недолго.

Уж нежный тростник победительный -- долу.
Дотрубленный долу
Поник. -- Смолк.
И облачный -- ввысь! --
Столб.

Клонитесь, клонитесь,
Послушные травы!
Зардевшийся пол оплеухою славы-
Бледнеет. -- Домой, трубачи! -- Спит.
До судной трубы --
Сыт.

О всеми ветрами
Колеблемый лотос!
Георгия -- робость,
Георгия -- кротость...

Очей непомерных
-- Широких и влажных --
Суровая -- детская -- смертная важность.

Так смертная мука
Глядит из тряпья.
И вся непомерная
Тяжесть копья.
/.../
Горчайший -- свеча моих бдений -- Георгий,
Кротчайший -- с глазами оленя -- Георгий!
/.../
Пасхальный тропарь мой!
Последний алтын мой!
Ты, больше, чем Царь мой,
И больше, чем сын мой!

Лазурное око мое --
В вышину!

Ты, блудную снова
Вознесший жену.

-- Так слушай же!..

Menší počet dětských motivů možná souvisí s autorčiným pocitem definitivní ztráty svého mládí a tedy i dětství, tak jak to popisuje v básni «Уже богов – не те уже щердоты».

Уже богов -- не те уже щедроты
На берегах -- не той уже реки.
В широкие закатные ворота
Венерины, летите, голубки!

Я ж на песках похолодевших лежа,
В день отойду, в котором нет числа.
Как змей на старую взирает кожу --
Я молодость свою переросла.

Podobný motiv se objevuje i v básních z cyklu «Молодость». (Скоро уж из ласточек -- в колдуньи! / Молодость! Простимся накануне.../ Постоим с тобою на ветру! / Смуглая моя! Утешь сестру!... / Вырванная из грудных глубин -- / Молодость моя! -- Иди к другим!)

Celým tímto cyklem prostupují motivy dávných časů – téma pro své básně autorka často čerpá v antice, ve středověku, v bibli… To dodává celé sbírce na atmosféře a dělá ji opravdu zajímavou pro čtení.

Mnohé básně ze sbírky «Ремесло» byly tak odlišné od těch předchozích, že někteří kritici měli tendenci označit nynější tvorbu Cvetajevové za průlomovou. Avšak autorka to tvrdě odmítala. „Она подчеркивала естественность смены голоса; он не мог не измениться! Ибо изменилось ее мироощущение, ее шкала ценностей! *«Не перелом, – новый речной загиб, а может быть и РАЗГИБ творческой жилы. Переломов у меня в жизни – не было. Процесс древесный и речной: рост, кажется?»*… С этого времени поэзия Цветаевой все более решительно выпрастывается из пелен традиционного русского стихосложения.“ [6, str.263]

Как настигаемый олень
Летит перо.

О.....
И как хитро!

Их сонмы гонятся за мной, --
Чумная масть!
Все дети матери одной,
Чье имя -- страсть.

Олень, олень Золоторог,
Беда близка!

То в свой звонкоголосый рог
Трубит тоска...

По зарослям словесных чащ
Спасайся, Царь!

То своры дых кровокипящ, --
То Ревность-Псарь!

Все громче, громче об ребро
Сердечный стук...
И тихо валится перо
Из смуглых рук...
30 апреля 1921

Za nedlouho po napsání této básně se Cvetajevová konečně dovídá o svém muži, že je živ a zdráv a že bydlí a v emigraci v Praze. Marina byla šťastná. V roce 1921 bylo ještě možné vycestovat ze Sovětského Ruska s oficiálním povolením, Cvetajevová tedy neváhá a zažádá o pas pro sebe i Alju, avšak události se mezitím začaly vyvíjet špatným směrem. V Rusku začalo docházet k nelibým událostem – pronásledování inteligence. Čeka se začala

zajímat o ruské spisovatele, Nikolaj Gumiljov byl zatčen a jako monarchista popraven, několik dní po této události zemřel Alexandr Blok, když mu úřady zamítly žádost o vycestování kvůli léčení. „Básníkova smrt poskytla Andreji Bělému záminku k vyjádření protestu proti oficiální moci: obviňoval ji ze smrti přítele a poukazoval na nelidské podmínky, ve kterých inteligence živořila. Snad tato výzva pomohla jemu samému i jiným k získání výjezdního povolení.“ [14, str.159] Marina Cvetajevová také měla štěstí a 11. května 1922 konečně směla vycestovat za svým mužem.

Ještě předtím ale stihla založit mezi moskevskými známými spolek pro záchranu trpících, a to poté, co se dozvěděla od Vološina o zoufalé situaci, v níž se nacházeli spisovatelé v Koktebelu, kteří pomalu umírali hlady (zatajil přitom, že jeho vlastní matka hlady již zemřela).

Velmi záhy po odjezdu Cvetajevové s dcerou je následuje skupina ruských filozofů, vědců, spisovatelů a myslitelů, mezi nimi například i S. Bulgakov. Avšak ti neodjíždějí na vlastní přání, vláda je vyhostila, protože to, co si mysleli a o čem psali, nemohlo zkrátka v novém státě existovat. [14]

V životě Mariny Cvetajevové stejně jako v životě ruského národa začala nová epocha.

5. ZÁVĚR

„Tragédie života Mariny Cvetajevové spočívá z velké části v tom, že dokázala překonat formy verše, ale ne svůj dětský, romantický vztah k životu.“… [14, str.115]

Jaká byla Marina Cvetajevová a kolik toho vlastně o ní teď vím? Jednou z mých snah bylo zjistit o této velké básnířce co možná nejvíce, ale i kdybych si o ní přečetla jenom pár suchých faktů, – že se narodila v Rusku v předrevoluční době, že ačkoliv pocházela ze zámožné rodiny, po celý život měla často hlad, že emigrovala, ale její verše nenašly své publikum ani v zahraničí, že měla mnoho přátel, a přesto byla celý život osamělá, že se vrátila zpět do vlasti, ale nikdo ji nepřivítal, a tak nakonec, vyčerpaná životem, spáchala sebevraždu – přečtením jejích básní zaplním veškeré prázdno kolem těchto údajů. Poezie Mariny Cvetajevové je „deníková“, velice osobní, dalo by se skoro říci zpovědní. Psala s lehkostí sobě vrozenou – životní svízele, samotu, bezradnost, děs z času a smrtelnosti, lítost, lásku… přenášela do básnického světa a teprve odtud to všechno se snažila chápat a vyrovnat se s tím. *„Všechno mé psaní je zaposlouchávání… Jakoby od začátku byla celá věc daná – její nějaký melodický či rytmický obraz, jako když věc, která se zrovna píše, je kdesi už ohromně přesně a úplně dopsána. A já ji jen oživuji…Mám na starost jen absolutně slyšet.“* [16, str.110]

Ve své diplomové práci jsem si kladla za cíl podat obraz dětství v básních Mariny Cvetajevové. Za tímto účelem jsem pročetla stovky jejích básní a hledala jsem i tu nejmenší zmínku o tomto tématu. Do této doby jsem upřímně řečeno ani netušila, jak velice básnicky plodná byla tato spisovatelka. V této práci jsem nezachytila všechna témata, o kterých Cvetajevová píše, neboť ne ve všech se motivy dětství objevují. V mnohých básních se také podoba dětství opakuje, a tak jsem vybrala jen některé z nich.

Básně Mariny Cvetajevové jsem rozčlenila do několika kapitol, vždy podle jednotlivých časových období tak, jak to udělala kdysi sama básnířka, když před odjezdem do ciziny potřebovala nějakým způsobem roztřídit svou dosavadní tvorbu. Ne vždy konkrétní časové období odpovídá jedné sbírce, obvykle Cvetajevová napsala za tu dobu mnohem více básní a do sborníku zařadila jen některé. Já jsem se snažila přečíst i všechny ostatní básně, které v tom období napsala.

Hned zpočátku jsem narazila na problém, když se mi nepodařilo v Praze najít souborné vydání básní Cvetajevové v tištěné formě. Sborníky, které jsou tady dostupné, obsahují vždy jen určitý výběr z básní těchto let a jelikož jsem se nemohla spoléhat na to, že básně vybrané vydavatelem jsou k mým účelům nejvhodnější, musela jsem hledat jinde. Naštěstí se mi podařilo najít internetové stránky, na kterých je s největší pravděpodobností úplný výčet Marininých básní (viz informační zdroje).

Ohledně mých zjištění bych chtěla sdělit následující: s tématem dětství se v básnické tvorbě Mariny Cvetajevové setkáme v celé, pro tuto práci vybrané, etapě tvůrčího období spisovatelky. Intenzita výskytu je ale odlišná – největší je hned v začátcích její tvorby (1908 – 1912), tehdy se objevují nejen jednotlivé motivy dětství, ale i ojedinělé projevy dětskosti, kdy některé básně působí ještě poněkud infantilně. Jedná se především o určité vzpomínky na svůj nejranější věk, o vzpomínky na matku, na sestru, kamarádky ze školy… Podivuhodné je, jak dobře si mladičká básnířka tehdy uvědomovala kouzlo a pomíjivost tohoto raného období života. Většina dětí se jenom těší až už budou dospělé, ale Marina Cvetajevová taková nebyla – svého dětství se držela, i když už byla mladou ženou.

Ještě v básních z let 1913 – 1915 najdeme mnoho vzpomínek na vlastní dětství. Tyto motivy se již ale mísí s pro tento věk typickými motivy hledání odpovědi na otázky o smyslu života a o smrti. V této době se Marině narodí první dítě, a tak se objevuje nová podoba podání dětství – z pohledu matky.

Tento motiv mateřství naplňuje i celé další období, rok 1916, ve kterém se objevuje jako hlavní téma Moskva. Objevuje se i nová slovní zásoba v projevu Cvetajevové a jazyk se tak pro mě stal méně srozumitelný, k tomu se přidal i intenzivnější výskyt metafor a jiných tropů a narážek na starodávnou literaturu a hledání podob dětství v básních Mariny Cvetajevové pro mě začalo být o mnoho obtížnější.

V letech 1917 – 1920 píše Marina o ztrátě dítěte a tento motiv dětství v jejích básních je nejsmutnější. Toto období v torbě Cvetajevové celkově nepůsobilo pozitivně, revoluční atmosféru zmatků a konec starých pořádků, odloučení od manžela, hlad a všudypřítomnou smrt (její sestra Asja také přišla o dítě – mladšího syna, a o manžela) ventilovala Cvetajevová prostřednictvím své poezie. Napsala ohromné množství básní zachycující pocity a náladu z těchto let.

Posledním tvůrčím obdobím Cvetajevové, které jsem zkoumala, byl rok 1921 a začátek roku 1922 a z mého pohledu by se dalo říci – nejlepší na konec. Tyto básně mě přímo okouzlily. Působily na mě jako příjemná relaxační hudba. I když podob dětství jsem tu nalezla asi nejméně ze všech období – dá se předpokládat, že dětství se z tvorby Mariny Cvetajevové nevytratilo ani v dalších letech. S její poezií je svázáno příliš silným inspiračním poutem.

Mých poznatků o Marině Cvetajevové a jejím díle je teď mnohem více, zaujalo mě například, že tato básnířka nedělala nic pro svou popularitu, nechtěla být čtivá, či užitečná, zbavila se pout a konvencí, ale v oběť své nezávislosti přišla o mnoho, i o domov. *„Nikdy jsem nebyla v proudu kultury. Mne hledejte dál a dřív.“* [16, str.110] Cvetajevová byla prostá a zároveň složitá. Erenburg o ní řekl, že prostě neuměla život prožít, ona ho však žila, jen

záměrně dávala přednost prožití všeho naplno, byť i utrpení, než vést prázdný život, který by se jinému zdál být šťastný.

Při čtení básní Cvetajevové za účelem napsání této práce mě zaujala ještě jedna pozoruhodná skutečnost – absence jakýchkoliv projevů autorské stylizace v podobě zmínek o pouze lichotivých událostech ze svého života nebo pro mnohé autory tolik typické uchylování se k dobovým klišé při svém básnickém líčení. Cvetajevová byla odvážná a svůj nadčasový talent se nebála projevit zrovna tak, jak to cítila, i když předem tušila, že úplného pochopení a opravdového obdivu se jí dostane až o mnoho let později.

Моим стихам, написанным так рано,
Что и не знала я, что я -- поэт,
Сорвавшимся, как брызги из фонтана,
Как искры из ракет,

Ворвавшимся, как маленькие черти,
В святилище, где сон и фимиам,
Моим стихам о юности и смерти,
-- Нечитанным стихам!

Разбросанным в пыли по магазинам,
Где их никто не брал и не берет,
Моим стихам, как драгоценным винам,
Настанет свой черед.

Коктебель, 13 мая 1913

6. РЕЗЮМЕ

Целью данной дипломной работы на тему «Детство в поэзии Марины Цветаевой в доэмиграционном периоде» является изображение разных мотивов детства в стихах Марины Цветаевой, которые она написала в течение 1908 – 1922 годов.

Работа состоит из нескольких частей, в которых я представляю, прежде всего, специфические черты изображения детства в литературе в целом, жизнь Марины Цветаевой, ее детство, и далее я перехожу к самому анализу ее стихотворений, из которых я выбрала такие, которые несут мотивы детства. Эти стихи я потом в хронологическом порядке распределила так, как это намеревала сама Цветаева, или в соответствии с отдельными этапами жизни Марины Цветаевой.

После первой главы с кратким введением я уделяю внимание описанию понятия детства в литературе в течение времени. Детство – одна из ведущих и ключевых тем художественной литературы. Научное изучение художественных концепций детства и детских образов, как в истории русской и мировой литературы в целом, так и в творчестве отдельно взятых авторов, дает ценную информацию о культуре и менталитете нашей цивилизации. Концепция детства и отношение к образу ребенка на протяжении времени кардинальным образом менялись. В течение XIX – XX веков ребенок становится онтологически более значимым, повышается его роль в социальном строительстве жизни и также в литературе, которая уже отвечает на вопросы сущности детства и описывает его периоды.

Прежде чем я перешла к анализу отдельных стихотворений Марины Цветаевой, я описываю ее биографию и ее творческую жизнь. Изложив основные события в период ее детства, молодости, семейной жизни и ее жизни в России, которая была прервана эмиграцией, я описываю главные события, которые повлияли на ее поэтическое творчество. Очень важными моментами в жизни Марины Цветаевой были смерть матери и ее второй дочери, знакомство с ее мужем Сергеем Ефроном, революция или эмиграция, которой я заканчиваю свои исследавания.

В следующей части своей работы я рассматриваю стихотворные сборники или отдельные стихотворения, написаные Цветаевой в определенных ее творческих периодах, идущих в хронологической последовательности, выделяю отдельные мотивы детства и исследую их различия. В изображении этих мотивов Цветаева довольно щедра – в своих стихах она, прежде всего, описывает личные воспоминания о детстве и при этом она сосредоточивается на тонких деталях – на проникновении в детскую психику, на мышлении и поведении в чудесных, типичных ситуациях в мире детства.

Среди этапов человеческой жизни детство, как считает Цветаева, – наиважнейший в плане духовного формирования. Детство – это вечный вдохновляющий источник лирика, возвращение поэта назад, к своим райским истокам. Ребенок и поэт органически близки – это Цветаева отмечает неоднократно, хотя она сама, как мне кажется, настоящим ребенком никогда не была – ее детская душа была слишком восприимчивой, слишком дальновидной, слишком страстной...

Между тем следует подчеркнуть, что существует одна константная характеристика именно цветаевского творчества: предельная искренность поэтических произведений Цветаевой, это значит, что в своих стихах она искренно описывает свойства своей собственной личности, своего человеческого характера, обстоятельства частной жизни и т.д. Дневниковость и исповедальная интонация – вот излюбленные поэтом художественные приемы, которые выделяли, пожалуй, все литературные исследователи и критики – от Валерия Брюсова и до новейшего поколения цветаеведов. „Цветаева – поэт чрезвычайно искренний, вообще, возможно, самый искренний в истории русской поэзии“, – написал Иосиф Бродский [10].

Детство, по мнению Цветаевой, далеко не идиллия. Оно прекрасно, романтично, сказочно, однако и страшно. Оно деформирует душу, вкладывает в нее разные неисполнимые желания и странные чувства – страхи, неосознанные переживания, смутные видения, чувство беззащитности, но и праздник познания мира, игру фантазии, радость от книг „в красном переплете“... Детство у Цветаевой сильно связано с литературой („О, золотые времена, Где взор смелей и сердце чище! О, золотые имена: Гекк Финн, Том Сойер, Принц и Нищий!“). Закладывание основ человеческой личности – в этом заключена вся сложность, необыкновенность и необходимость детства.

Описания детства в стихотворениях Цветаевой довольно позитивные – эти мотивы никогда не отражают неприятные ощущения. Цветаева изображает также детство своих детей или описывает свои материнские чувства – радостные и грустные моменты, но всегда о детях говорит с нежностью и любовью.

Элементы света детства мы находим в целом поэтическом творчестве Марины Цветаевой, в течение мной рассмотренных лет и к такому же выводу я дохожу и в своем заключении, в котором описываю тоже методы своего исследавания.

---

[10] Иосиф Бродский - 24.5. 1940 Ленинград - 28.1. 1996 Нью-Йорк, поэт, эссеист, переводчик. Ушел из 8 класса средней школы. Работал, занимался самообразованием, в т.ч. посещал лекции на филологическом факультете ЛГУ. В 1964 г. осужден за «тунеядство» (через полтора года освобожден). Эмигрировал в 1972 г. Лауреат Нобелевской премии по литературе 1987 г. Писал также по-английски.

7. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

1. MATHAUSER Z., HONZÍK J., ARNAUTOVÁ M. *Současná sovětská literatura II. Ruská poezie.* Praha: Svět sovětů 1964, 172 s.

2. CVETAJEVOVÁ M. *Hodina duše.* Praha: Československý spisovatel 1971, 116 s.

3. PUTNA M.C. *Rusko mimo Rusko I.díl.* 1993, 208 s., ISBN 80-85247-45-3

4. CVETAJEVOVÁ M. *Lichý střevíc.* Praha: Melantrich 1996, ISBN 80-7023-234-X

5. HŘÍBKOVÁ R. *Umělecko-filozofická koncepce dětství v tvorbě F.M.Dostojevského.* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy 1998, 84 s., ISBN 80-86039-50-1

6. КУДРОВА И. *Жизнь Марины Цветаевой. Документальное повествование.* Санкт-Петербург: Издательство журнала «Звезда» 2002, 312с., ISBN 5-94214-014-6

7. САКЯНЦ А. *Марина Цветаева. Жизнь и творчество.* Москва: Эллис Лак 1997, 816с., ISBN 5-7195-0063-4

8. ШЕВЕЛЕНКО И. *Литературный путь Цветаевой.* Москва: Новое литературное обозрение 2002, 464 с., ISBN 5-86793-189-7

9. САКЯНЦ А. *Марина Цветаева. Страницы жизни и творчества (1910 – 1922).* Москва: Советский писатель 1986, 352 с.,

10. РЕВЗИНА О. *Безмерная Цветаева. Опыт системного описания поэтическово идиолекта.* Москва: Дом-музей М.Ц. 2009, 600 с., ISBN 978-5-93015-110-7

11. ЦВЕТАЕВА М. И. *Стихотворения.* Ашхабат: Туркменистан 1986, 400 с.

12. КАТАЕВА-ЛЫТКИНА Н. И. *Марина Цветаева: личные и творческие встречи, переводы ее соченений. Сборник докладов.* Москва: Дом-музей М. Ц. 2001, 480 с., ISBN 5-93015-028-1

13. MATHAUSER Z. a kol. *Дни Марины Цветаевой – Вшеноры 2000. Новые результаты исследований.* Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna 2002, 338 s., ISBN 80-7050-382-3

14. RAZUMOVSKY M. *Marina Cvetajevová. Mýtus a skutečnost.* Praha: Garamond 2009, 416 s., ISBN 978-80-7407-047-1

15. CVETAJEVOVÁ M. *Začarovaný kruh.* Praha: Odeon 1987, 328 s.

16. CVETAJEVOVÁ M. *Černé slunce.* Praha: Odeon 1967, 118 s.

17. CVETAJEVOVÁ M.I. *Pij, duše, co hrdlo ráčí.* Praha: Vyšehrad 2005, 88 s., ISBN 80-7021-785-5

18. CVETAJEVOVÁ M. *Živoucí o živých.* Praha: PROTIS 2010, 319 s., ISBN 978-80-7386-083-7

19. КАГАН Ю.М. *Марина Цветаева в Москве. Путь к гибели.* Москва: Отечество 1992, 240 c., ISBN 5-7072-0010-X
20. ЦВЕТАЕВА М. *Неизданное. Записные книжки: в 2 т. Т I.: 1913-1919.* Москва: Еллис Лак 2000, 560 c., ISBN 5-88889-050-2
21. ЭФРОН А. *Марина Цветаева.* Калининград: Янтарный сказ 1999, 650 c., ISBN 5-85500-341-8
22. RICHTEREK O. *Úvod do studia ruské literatury.* Hradec Králové: GAUDEAMUS 2001, 122 s., ISBN 80-7041-640-8

http://www.kulichki.com/moshkow/POEZIQ/CWETAEWA/poetry.txt
http://www.dommuseum.ru/index17.php
http://www.tsvetayeva.com/by/kn_volsh_fonar.php
http://www.tsvetayeva.com/by/kn_vech_albom.php

8. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1) Marina Cvetajevová10 letech, 1902

2) Marina Cvetajevová,1914

3) Marina s otcem

4) Marina se sestrou Asjou, 1905

5) Marina s Asjou, 1914

6) Maria Alexandrovna, matka Mariny

7) Dača v Pesočnom

Дача в Тарусе.
Слева направо: Иван Владимирович Цветаев, Лера, Андрей, Анастасия, Марина, Мария Александровна и гувернантка Мария Георгиевна
1902 год

8) Dům Cvetajevových v Moskvě

9) Marina a Sergej Efron, 1911

10) Efron s dcerou Ariadnou

11) Marina s dcerou Ariadnou, 1925

12) Ariadna a Irina, 1919

13) Marina, Efron, Alja a malý Georgij, 1925

14) Sofie Parnok

15) Bratr Sergeje Efrona Petr

16) Osip Mandelštam

17) Alexandr Blok

18) V.O.Nilenděr

19) Maximilian Vološin

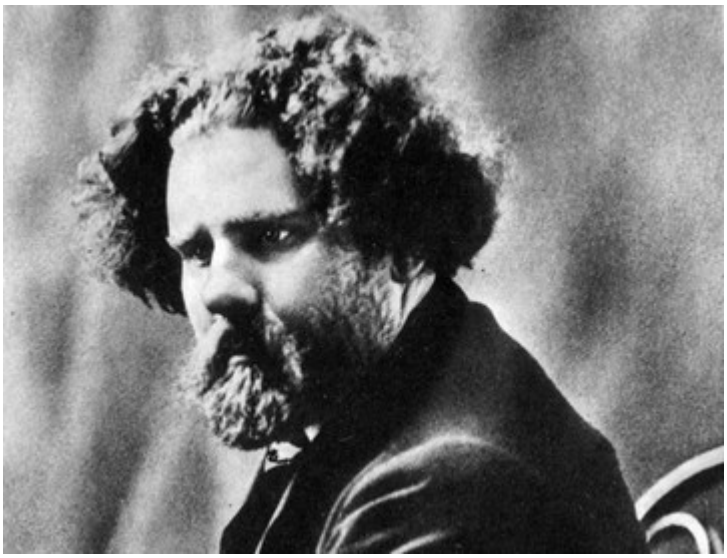

20) Ellis („čaroděj“ v básních M.C.)

21) Valerij Brjusov

22) Ukázka písma Mariny Cvetajevové,
rukopis básně „Москва! Какой огромный...“

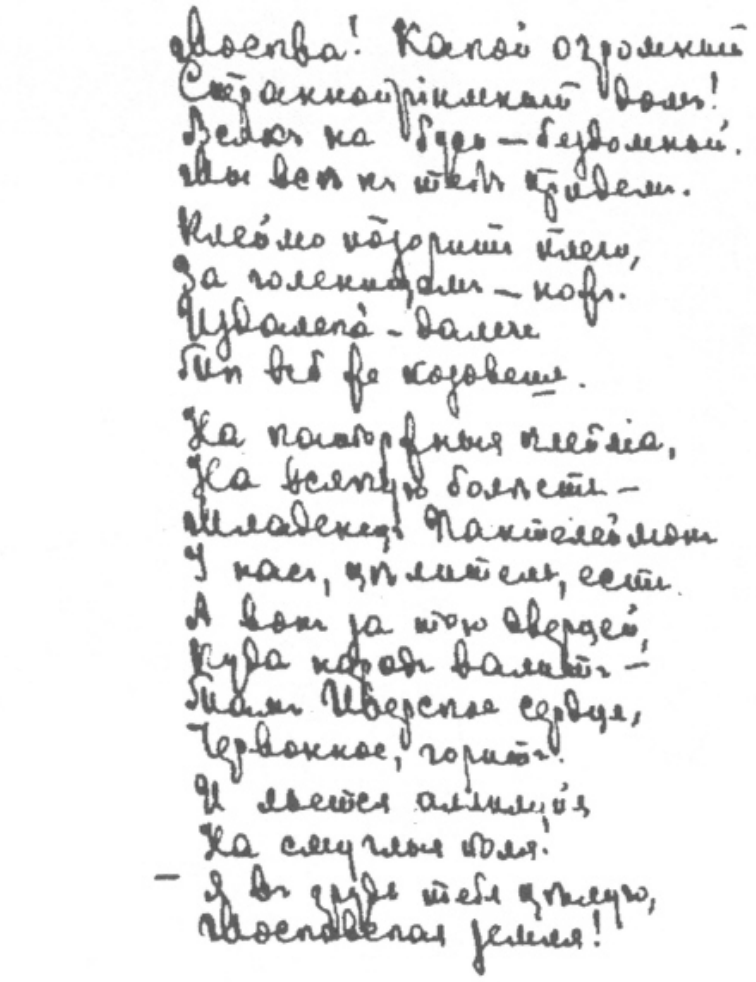

Москва! Какой огромный
Современный
Вижу на дне — безумный.
Ты весь как на ладони.

Колокола, которым нет,
За голенищем — нож.
Цыганка — валет
Пик тебе не сулит.

На поворотных лебедях,
На вздыбленных конях —
Младенец! Пятилетний мой
У нас, на мостовых, есть.
А вон за той вон дверью,
Куда ни одна валет —
Мать Иверская сердца,
Червонное, горит.
И лестью алчущих,
На сонных мостовых.
— Я до дна тебя пью,
Двадцатый век!

8 по ст. июня 1916 г. — последние стихи к Александрову

23) Portrét Mariny Cvetajevové od
Magdy Nachmanové, 1915